

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Mezinárodní sociální a humanitární práce

Marie Suchomelová

Mediální obraz romské menšiny
Bakalářská práce

vedoucí práce: Mgr. Vladislava Závorská

2014

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

Datum: 19. března 2014

Podpis:

Poděkování patří Mgr. Vladislavě Závrské za její cenné rady a připomínky při výběru tématu a zpracování této bakalářské práce.

Děkuji také rodině a mému Mírovi za podporu a pomoc, kterou mi poskytovali po celou dobu studia.

Obsah

Úvod.....	3
1 Realita mediálně konstruovaná.....	5
1.1 Mediální konstrukce reality.....	5
1.1.1 Účinky médií na společnost a jednotlivce	7
2 Zobrazování menšin v médiích.....	11
2.1 Zobrazování Romů v médiích.....	13
2.1.1 Výzkumy prezentace Romů v médiích.....	14
3 Obsahová analýza mediálního obrazu romské menšiny: metodologická část.....	19
3.1 Výzkumné otázky.....	19
3.2 Hypotézy a jejich operacionalizace.....	19
3.3 Metoda – kvantitativní obsahová analýza	23
3.3.1 Výhody a nevýhody kvantitativní obsahové analýzy	24
3.4 Výzkumný soubor	24
3.4.1 Profily analyzovaných deníků	25
3.4.1.1 Mladá fronta Dnes	25
3.4.1.2 Lidové noviny.....	25
3.4.1.3 Právo.....	26
4 Obsahová analýza mediálního obrazu romské menšiny: analytická část	27
4.1 Prostor věnovaný článkům s romskou tematikou	27
4.2 Témata věnovaná romskému etiku.....	30
4.3 Skrytý rasismus v novinových příspěvcích.....	32
4.4 Citované zdroje	34
4.5 Nadužívání etnicity	37
5 Diskuse.....	38
6 Závěr	40
7 Seznam použitých zdrojů a literatury	42

8	Seznam tabulek a grafů.....	46
	Příloha č. 1	47

Úvod

Postavení Romů v české společnosti je dlouhodobě zatíženo xenofobním vnímáním majority. Vyplývá to z výsledků průzkumu veřejného mínění provedeného Sociologickým ústavem AV ČR, v.v.i., podle kterého je soužití Romů a ostatních obyvatel výraznou většinou společností vnímáno jako problematické.¹

Vnímání minorit a dalších společenských jevů ovlivňují masová média především tím, jak je reprezentují. Mezi odborníky nepanuje jednoznačná shoda v přímém působení mediálních sdělení na jednání lidí,² avšak ke konsensu naopak docházejí v oblasti mediálních účinků, které formují společenské prostředí, a tím přímo či nepřímě působí na jedince a společnost (společenské prostředí).

Tyto poznatky z teorií mediální komunikace jsou důležitým východiskem také pro sociální práci. Šveřepa (2005, s. 114) uvádí jako jednu ze styčných ploch sociální práce a médií úsilí o změnu sociálního prostředí.³ Opírá se tak o reformní paradigma, které je zaměřené na otázku společenské nerovnosti. Jednou z teorií sociální práce rozvíjející myšlenku interakce klienta a prostředí je ekologická perspektiva. Ta posunuje přístup zaměřený na klienta také na prostředí a věnuje se jejich vzájemnému vztahu. „Pomáhá ozřejmit koncept člověka v prostředí. Poukazuje na jejich propojenost a na fakt, že právě na jejich hranicích vzniká mnoho životních problémů a stresů“ (Germain, Gitterman podle Navrátil, 2001, s. 152).

Sociální pracovníci by měli být schopni reflektovat prostředí, v němž jedinec sociálně funguje a intervenovat na místech, kde není vztah v rovnováze. Jejich kompetence by měly zahrnovat kapacity pro tvorbu vztahu s klientem, znalosti prostředí, schopnost ovlivňovat politické strategie a řešit problémy vzniklé ve vztahu klient – prostředí.

¹ Za špatné je označilo 87 % dotázaných, z toho 36 % dokonce za „velmi špatné“. Pouhých 9 % dotázaných označilo soužití s Romy jakožto dobré (většina z této skupina však označila variantu „spíše dobré“). Ostatní respondenti odpověděli, že neví. (Červenka, 2013, s. 2).

² Např. Jiráček a Köpplová (2003, s. 118) uvádějí, že nelze vidět přímé působení mediálního obsahu a veřejného mínění. Říčan (1998, s. 31) ale uvádí, že čím více se média přizpůsobují poptávce po negativním zobrazování Romů, tím horší má o nich veřejnost představu.

³ Další vztyčné plochy jsou: Mediální prezentace sociální práce jako jediný zdroj informací o sociálních službách, média jako nástroj dosažení cílů sociální práce, média jako nástroj vzdělávání veřejnosti a zlepšování přístupu k informacím, budování veřejného obrazu a oslovení nových klientů pomocí médií a v neposlední řadě využití média pro profesní činnost (Šveřepa, 2005, s. 112 – 113).

Tato optika sociální práce reflektuje důležitost vnímání xenofobních postojů ve společnosti, které mohou média reprodukovat.

Cílem práce je na základě obsahové analýzy vybraných médií a jejich sdělení popsat mediální realitu zobrazující romskou menšinu. Byly vybrány tři celostátní periodika, v nichž byla provedena kvantitativní obsahová analýza novinových článků za rok 2013.

Tato bakalářská práce je empirické povahy. Je rozdělena do dvou celků, na část teoretickou a výzkumnou. Ty jsou dále členěny do kapitol. První vychází z paradigmatu sociální konstrukce reality. Vysvětluje mediální konstrukci reality a zabývá se jejími účinky. Následující kapitola se zabývá zobrazováním menšin v médiích a jejich stereotypními tendencemi. Na ni navazuje podkapitola o zobrazování romského etnika, která představuje výzkumy jejich prezentace. Ve třetí kapitole přechází práce do empirické části, k níž byla využita kvantitativní obsahová analýza článků získaných databází Anopress. Poslední kapitoly jsou věnované výsledkům výzkumu a jejich diskuzi.

V textu užívám tzv. harvardského stylu odkazování. Použité anglické texty byly přeloženy autorkou práce.

1 Realita mediálně konstruovaná

Základním východiskem této studie je teorie mediální konstrukce reality. Tento přístup nejobecněji vychází ze sociálního konstruktivismu, jak jej popisují Berger s Luckmannem (1999). Autoři na popisu vytváření a udržování reality každodenního života dokládají sociálně konstruovanou povahu reality.

Realita každodenního života není podle autorů realitou danou, nýbrž vytvořenou člověkem. Proces utváření a zároveň udržování skutečnosti vysvětlují pomocí externalizace, institucionalizace, objektivace a internalizace (Berger, Luckmann, 1999, s. 205). Realita každodenního života je v pojetí tohoto přístupu intersubjektivním světem. Jedinci skrze proces externalizace vystupují ze sebe sama a pomocí institucionalizace typizují své činnosti a situace. Veškerá samozřejmost je těmto procesům dána díky objektivaci, která v aktérech vzbuzuje vědomí, že realita nabývá objektivní povahy. Proto jsou instituce pojmány tak, jako by měly svoji vlastní realitu. Člověk tedy nahlíží na společenský řád jako na objektivní a dodržuje jeho uspořádání. Cyklus se uzavírá procesem institucionalizace, pomocí něhož je novým členům společnosti sdělován sociální řád. Tito aktéři pak samozřejmě vstupují do institucionalizovaných situací a činností s připravenou výbavou dovedností, které získali během socializace. (Tamtéž, s. 57 – 59)

Významným mezníkem v těchto procesech je používání komunikace, jež „má schopnost objektivace, což znamená, že se může projevat v produktech lidské činnosti“ (Tamtéž, s. 39). V lidské komunikaci rozlišuje systémy znaků, z nichž je nejvýznamnější jazyk (Tamtéž, s. 41). Ten je podstatným subjektem vytváření reality, protože nese význam. Jeho neopomenutelnou charakteristikou je možnost odosobnění zkušenosti či významu, jenž je sdělován.

Sociální konstruktivismus vysvětluje základy utváření a udržování skutečnosti. Je proto nedílnou a zároveň výchozí podstatou pro uvažování o médiích ve vztahu ke společnosti.

1.1 Mediální konstrukce reality

V této podkapitole představím média jako relevantního aktéra sociální konstrukce reality.

„Masová média (zvláště noviny, televize a rozhlas) mají v moderních společnostech zásadní a stále vzrůstající význam,“ popisuje pozici masové komunikace McQuail (2007, s. 21). Tímto vlivem se na konstrukci každodenního života jedince podílí vedle přímé osobní zkušenosti právě media. Masová média se stávají jedním ze zásadních producentů významů a zaujímají tak legitimní místo v sociálně konstruktivistickém paradigmatu. V diskursu teorie Bergera a Luckmanna média svojí externalizací produkují pravidla fungování sociálního řádu, která jsou přijímána recipienty, aniž by si sami uvědomovali, že původ těchto pravidel je u nich samotných (Gajdošíková, 1999, s. 62). McQuail uvádí několik příčin, proč média hrají tak podstatnou roli ve společnosti a také proč jsou zároveň publikem nereflektovaným aktérem konstrukce sociální reality. Autor popisuje pět následujících rolí. Média podle něj jsou:

- Zdrojem moci – jsou prostředkem vlivu, ovládnutí a prosazování inovací ve společnosti. Jsou nezbytným pramenem pro fungování řady dalších společenských institucí. Taktéž jsou nepostradatelným nástrojem pro přenos informací. Tento pohled na média je významný i u jiných autorů, např. Burtona či Jiráka (viz níže).
- Prostředím či arénou, kde se odehrává řada událostí veřejného života národní šíře či mezinárodního dosahu.
- Významným zdrojem výkladu sociální reality a představ o ní. Média jsou také místem, kde jsou konstruovány, ukládány a nejsdílněji vyjadřovány změny v kultuře a hodnotách společnosti a skupin.
- Primárním klíčem ke slávě a k postavení známé osobnosti, stejně jako k účinnému vystupování na veřejnosti.
- Zdrojem uspořádaných a veřejně sdílených významových soustav, jež empiricky i hodnotově vymezují, co je normální. Odchylky jsou pak signalizovány a poměřovány tím, co je považováno za veřejně akceptovatelnou podobu normality (McQuail 1999, s. 21).

Zmiňované role médií způsobují, že jimi zprostředkované mediální sdělení lidé přijímají jako objektivně platné pravdy. Sedláková (2007, s. 30) definuje mediální obsahy jako konstruovaná sdělení, která v sobě zahrnují dominantní hodnoty dané společnosti a převádějí události ze sociální skutečnosti. Z těchto závěrů vyplývá, že

důsledky médií zprostředkované skutečnosti mohou docílit tzv. Thomasova teorému (pokud člověk definuje situaci jako reálnou, stane se reálnou ve svých následcích)⁴.

Důležitost vzájemné komunikace při sociálním konstruování reality je u klasických médií viděna spíše až druhý pohled. Neposkytují totiž stejné možnosti, které lze pozorovat u médií nových, jejichž hlavní předností je interaktivita s uživateli (Jiráček, Köpplová, 2009, s. 37).

Proces mediálního konstruování reality představil na začátku šedesátých let americký historik Boorstein ve své práci *The Image: a Guide to Pseudo-Events in America* (Sedláková podle Reifová, 1998, s. 31). Sedláková Boorsteinův model dále rozvíjí v době pozdní modernity. Tento proces je typický tvorbou sdělení z mimomediální skutečnosti, ke které se pak zpětně odkazují. Vzniklá realita odkazující povahu média, zájmy tvůrců a vlastníků média působí na vědomí jedince. Důležitým aktérem tohoto procesu je individualita přijímajícího, který kvůli svým zkušenostem, vzdělání, atp. dokáže příchozí sdělení různým způsobem zpracovat. Na jednu stranu je mediální realita propojována se zkušenostmi jedince, na druhou stranu se ovšem stává součástí všeobecného povědomí a díky opakovanému užívání je stvrzována. Původci mediálních sdělení jsou tedy zároveň i jejich příjemci. (Sedláková, 2008, s. 31-33)

1.1.1 Účinky médií na společnost a jednotlivce

Autoři píšící o postavení médií ve společnosti se shodují v představě, že média mají hlubší a provázanější vliv na společnost jako celek, tak i na jednotlivce, než se v soudobém diskursu dnešní společnosti ukazuje.

Úvahy o jednání jedinců vysvětluje Lippmann ve své knize *Veřejné mínění* z roku 1922 (Defelur, Ballová-Rokeachová, 1996, s. 268). V kontextu tehdejších historických událostí dochází autor k teorii, že lidé nejednají podle toho, co se doopravdy děje nebo se stalo, ale na základě toho, co si myslí, že se děje. Konají podle obrazů a sdělení, které jim předkládají novináři v tisku prostřednictvím dílčích významů a výkladů. Tato interpretace odkazuje k úloze tisku jako prostředku konstruování významů (Tamtéž, s. 268).

V tomto okamžiku však vyvstává otázka, proč daní novináři nereflektují realitu pravdivě. Zpravodajská média byla určena k objektivní, nezaujaté zpravodajské činnosti. Stejně tak i každé seriózní médium tato východiska deklaruje ve svých etických kodexech. Lippmann vysvětluje, že obrazy vnějšího světa předkládané tiskem

⁴ Sociální teorie.cz – Sociální teorie stručně.

jsou výslednicí předem daných okolností, jako jsou např. omezené zdroje informací, jež mají novináři k dispozici, když se snaží pochopit nějakou událost viděnou na vlastní oči. Důležitým hlediskem je i způsob vytvoření zprávy s ohledem na rozsah, cílové médium a vynaložený čas. Snaha o zpracování materiálu v co nejkratším čase znemožňuje sběr dalších zdrojů.⁵

Typickým rysem nynější doby je rozšíření médií napříč společnostmi. Můžeme tedy předpokládat, že právě noviny, časopisy, televize či radiopřijímače ovlivňují to, jaké slova používáme. „Existují dva způsoby, jak média ovlivňují celé rozpětí našich komunikačních aktivit. Za prvé mají vliv na řečová pravidla – na naši výslovnost, gramatiku a syntax. A za druhé mění naše vyjadřování v obecnější rovině rozšiřováním a upravováním naší slovní zásoby“ (Defleur, Ballová-Rokeachová, 1996, s. 275). Média rozšířila naši slovní zásobu o nespočet výrazů – o symboly, významy a pravidla, jimiž se při používání nových slov řídíme. Média na náš jazyk působí různými způsoby: uvádějí nová slova i s jejich významy, rozšiřují význam existujících výrazů, odstraňují starší významy a nahrazují je novými a ze všeho nejvíc stabilizují existující zvyky pro používání významů v naší slovní zásobě. (Tamtéž, s. 276)

Tím jak média třídí zprávy podle důležitosti, předkládají publiku témata, která vnímá jako klíčová. Teorii agenda setting zkonstruoval Shaw s McCombsem a využívá se především v politických soubojích (Defleur, Ballová-Rokeachová, 1996, s. 274). Její uplatnění je také viditelné v promítání sociálních nerovností, zájmů různých sociálních skupin apod. To se může také týkat zobrazování mužských a ženských rolí a genderové problematiky obecně, zobrazování dětství, stáří či etnických menšin.

Interakce médií a společností popsal Schulz ve své publikaci *Reconstructing Mediation as an Analytical Concept* čtyřmi rysy: extenzí, substitucí, amalgamizací a akomodací. (Schulz, 2004, s. 88)

- Extenzí odkazuje autor na McLuhana a jeho extenzi člověka. Celospolečenské dopady měly pomoc médiím rozvinout přirozené komunikační schopnosti lidských bytostí. Média dovolují rychlou výměnu informací a ovlivňují také veřejné mínění v mezinárodním měřítku.

⁵ Všechny tyto aspekty prošly historickým vývojem a od vzniku této teze změnily tištěné noviny svoji podobu (např. zmenšila se jejich velikost, což zapříčinilo i zmenšení místa pro novinový článek). Podstatným způsobem se také zrychlil a digitalizoval tok informací. Podoba tištěných médií si musela vydobýt zcela jiné místo, než tomu bylo ve dvacátých letech minulého století.

- Substitucí nazývá skutečnost, kdy se „částečně nebo zcela nahrazují sociální aktivity a sociální instituce a tím mění jejich povahu“ (Schulz, 2004, s. 88). Substituci lze vyzorovat v případech, kdy mediální události nahrazují důležité ceremonie národních a náboženských svátků, e-mailová korespondence a telefonování nahrazuje soukromou komunikaci, televizní vysílání poskytuje náměty k rodinným diskuzím apod.
- Amalgamizace poukazuje na problematiku toho, že nejen rozšiřujeme své komunikační schopnosti a sociální situace pomocí médií, ale sama média stírají hranici mezi soukromou a veřejnou komunikací. V tomto případě nejde jen o prolnutí recepčních aktivit, ale také o splývání recepčních a jiných sociálních aktivit.
- Akomodací neboli přizpůsobením se rozumí vlastní společenská změna. Samotná média poskytují práci, zaměstnávají pracovníky a jsou důležitým prostředkem pro business. Mediální průmysl má vliv na ekonomické sektory společnosti i na politickou komunikaci a politické rozhodování. Ekonomičtí a političtí aktéři se pak podrobují pravidlům mediálního systému ve svém zájmu. (Tamtéž, s. 88 - 90)

K těmto čtyřem interakcím lze přiřadit pátý projev medializace – podíl médií na hegemonii, tedy na stabilitě společnosti. Média významným způsobem soustřeďují a podporují moc a postavení těch, kteří je ovládají. Média zároveň mohou integrovat jedince a konformovat ho se současnou společností. (Jirák, Köpplová, 2009, s. 90)

Díky naturalizaci je respondentům předsouván svět jako daná a jediná možná realita. Děje se tak např. pomocí neustálého opakováním sdělení. Se samozřejmostí lze však konstatovat, že takto vnímaná „daná realita,“ podle které recipienti jednají, je obrazem reality sociálně konstruované. (Tamtéž, s. 345)

Účinky médií na jednotlivce jakožto i celou společnost se zabýval i Kuncizik. V jeho podání je „masová komunikace pokládána za sociální subsystém, který je ve vzájemném vztahu s dalšími subsystémy společnosti.“ Autor dále říká, že „koncept účinku již není chápán v rovině individuálních kategorií, tj. pouze ve vztahu k recipientovi.“ Překládaný koncept zahrnuje procesy, které se odehrávají v průběhu kontaktu s médii nebo až po konzumaci mediálního sdělení. Důležitým hlediskem je také fakt, že dopad na jednotlivce není jediným výsledkem masové komunikace. Ta v pojetí sociálního subsystému ovlivňuje rovněž další subsystémy, jako jsou např.

politika, ekonomika, náboženství a vzdělávání. Tímto působením pak masová komunikace ovlivňuje celou společnost (Kunczik, 1995, s. 35).

Vliv médií jakožto instituce na další instituce společnosti dává možnost spekulovat nad tím, zda jejich účinky zapříčiňují přeměnu sociálních institucí nebo se sama média přizpůsobují změnám těchto sociálních institucí. Pokud odpověď hledáme v paradigmatu sociální konstrukce reality, předpokládáme, že média jakožto instituce se promítají do obou procesů, tedy že jsou ovlivňovány sociálním prostředím a jeho změnami a zároveň působí na jedince i společnost.

Vliv na jednotlivce je zdůvodňován tím, že se „médiá podílejí na jeho socializaci, včlenění do společnosti, a tím na formování jedince i na utváření podoby vztahů, které ve společnosti panují“ (Burton, Jiráček, 2001, s. 15).

Formu působení médií na jedince rozebírají i Jiráček s Köpplovou v publikaci Masová média. Svoji teorii vystavěli na myšlenkách Pottra. V první řadě hovoří o kognitivním vlivu médií. To může být záměrné samotným médiem (zpravodajství), zadavatelem (reklama, osvěta) nebo publikem, jež si vyhledává informace. Z nezáměrného kognitivního působení, jehož hlavními zdroji jsou jazyk a symbolická sdělení, vychází teorie sociálního učení formulována Bandurou. Lidé se podle ní učí žít ve společnosti tím, že přejímají modely chování. Podle Jiráčka s Köpplovou působí média i na postoje člověka. Pokud dojde k nějakému výkyvu (kognitivní disonanci), snaží se ji jedinec vyrovnat, a tím být vnitřně konzistentní. Taktéž je možné vypořádat účinky v emocionální a fyziologické rovině. Zajímavým fenoménem je tzv. znecitlivění, kdy člověk, který je dlouho vystavován emocionálně vzrušivým podnětům, necítí to, co je očekáváno. (Jiráček, Köpplová, 2009, s. 356)

Poslední zmiňovanou oblastí je působení na chování. Tento účinek se projevuje např. v chování spotřebitelském (vliv reklamy), komunikačním (konverzační témata) a také v přístupu a postojích k nejbližšímu okolí. V tomto kontextu je důležitým pojmem sekundární viktimizace, kdy oběť trestného činu je druhotně postižená zájmem ze strany médií a dalších institucí. Divák se může kvůli percepci nějakého chování dané konstrukce osvojit či napodobovat fyzické vzory (vznik anorexie). (Jiráček, Köpplová, 2009, s. 355-362)

2 Zobrazování menšin v médiích

Sedláková (2007) uvádí výsledky výzkumné činnosti van Dijka, jenž se opakovaně zabýval tématem zobrazování etnických menšin v médiích. V knize *Communicating Racism* uvádí pět charakteristik prezentace rasy v tištěných médiích:

1. „Etnické menšiny jsou menšinami i v tisku. Jsou prezentovány okrajově, jejich život je méně pokrytý a méně zobrazovaný, než je tomu v případě majoritní populace.
2. Řada témat dominujících informování o menšinách je přímo nebo volněji spojována s problémy a obtížemi nebo ohrožováním dominantní kultury, jejich hodnot, zájmů a cílů.
3. Etnické menšiny jsou důsledně popisovány z pohledu bílé majoritní populace, jejímž autoritám je poskytováno více prostoru a jsou prezentovány důvěryhodněji než mluvčí minorit.
4. Témata relevantní pro každodenní život etnických skupin, jako je práce, bydlení, zdraví, vzdělání, politický život a kultura, stejně jako diskriminace v těchto oblastech, jsou v tisku diskutovány jen zřídka, pokud nevedou k „problémům“ společnosti jako celku nebo nevyvolávají senzaci.
5. Prezentace rasismu vůči těmto skupinám je systematicky podprezentována, redukována na případy diskriminace jedinců nebo připisována malým pravicovým skupinám a situována do chudých oblastí. Rasismus elit nebo institucí je diskutován zřídka“ (van Dijk podle Sedláková, 2007, s. 47).

Karhanová a Kaderka se zabývají užívaným jazykem ve vztahu k etnicitě v masových médiích. Upozorňují na užívání kategorií, které vytváříme pro svoji snadnější orientaci. Tyto skupiny jsou založeny na typických vlastnostech a činnostech, jež s danou kategorií běžně spojujeme. Jejich opakovaným užíváním, zvláště při popisu negativních událostí, získávají platnost, a tím i sugerují čtenářům nějaké vysvětlení. K evokaci etnického původu slouží i další jazykové prostředky, především narážky na řeč, vzhled a chování. Ty jsou velice často užívány v přirovnáních (Karhanová, Kaderka, 2003, s. 11-12).

Kritika jazyka v obdobných souvislostech bývá často označována za cenzuru či omezování svobody slova. Karhanová a Kaderka podotýkají, že požadavek vyjadřování korektními slovy nezabrání sdělit etnicitu jiným způsobem (i přesto, že upozorňují na

celospolečenskou nebezpečnost). Stejně tak uvádí i pohledy příznivců a odpůrců politické korektnosti slov a konstatují, že se obě strany dohodnou na tom stejném – některá slova jsou lepší než jiná, některá jsou neutrální, jiná urážlivá. Avšak tento význam nevyplývá ze slova samého, ale jde o věc proměnlivou, jednak historicky, tak kontextově. (Karhanová, Kaderka, 2003, s. 13)

Syntézou výše popsaných faktů lze tvrdit, že média mohou být podstatným nástrojem při vytváření a šíření stereotypů. Zvláště v tématech, kde publikum nemá vlastní zkušenost s nějakou skupinou, je velmi pravděpodobné, že bude považovat za skutečnost, to co si o této skupině myslí „ostatní“, respektive to, co nabízejí média (Jirák a Köpplová, 2009, s. 299).

Častým příkladem pro stereotypizaci bývá zobrazování menšin a cizinců. Problematika mediální reprezentace nejrůznějších skupinových totožností zahrnuje argumenty poukazující na opakování negativně vyznívajících jednostranných stereotypů. Podle Jiráka však není možné správného a objektivního zobrazení jednotlivých skupin dosáhnout. Stereotyp je typem sociální konstrukce reality a jako takový odráží vztahy mezi jednotlivými skupinami ve společnosti (Jirák a Köpplová, 2009, s. 300). Médium uchopené jako instituce pak reaguje na současné dění ve společnosti a poselství předává dál. Další důležitou poznámkou k pozici médií je také fakt, že uplatňují stereotypy vytvářené dominantním společenskými vrstvami a nositeli převládajících společenských hodnot.

Díky soudobé medializované společnosti jsou stereotypy předávány a vytvářeny samotnými sdělovacími prostředky. Jejich účinky se projevují u každého jednotlivce v rovině psychologické, avšak k jejich vzniku je nezbytná zprostředkovaná zkušenost a příslušná cesta k jejímu sdělení.

Pojem stereotyp byl v kontextu sociálních věd poprvé použit americkým novinářem Lippmanem již v roce 1922 v knize *Public Opinion* (Sedláková, 2007, s. 10). Stereotypy jakožto ustrnulé představy v našem vědomí jsou nedílnou součástí každodenního života, protože nám pomáhají regulovat vnímání a hodnocení určitých skupin jevů. Jejich podstatnou funkcí je ovlivňování názorů, mínění, postojů a chování. Stává se tedy, že je přijímáme častěji než vlastní zkušenosti z jiných zdrojů (Velký sociologický slovník, 1996, s. 1229-1230). Z Lippmanovy definice vyplývá velké spektrum zdrojů, které nám vtiskávají stereotypy. Prvním stupněm je rodina, kde kvůli výchově, postojům a vzoru rodičů jsou dětem předávány zprostředkované informace nejbližším a nejdůvěryhodnějším okolím. V souvislosti sociálního fungování jsou

jedinci předkládány stereotypy od sociálního okolí, autorit, ale také veřejného mínění. V tomto výčtu vlivů lze identifikovat podstatnou roli médií, jež kvůli své funkci – reprezentaci sociální skutečnosti – vyjadřují všeobecně přijímané soudy, hodnoty, předsudky apod. k základním rysům stereotypů patří schopnost uspořádávat realitu a vytvářet svět, jemuž rozumíme. Dosahují toho zjednodušováním a selektivním přístupem k posuzovaným objektům. Jsou tedy lidským nástrojem, jenž umožňuje tříditi informace a vypořádat se tak s obrovským množstvím podnětů. Na druhou stranu nám zatemňují určité aspekty v zájmu jiných, a proto jsou snadno zneužitelné (Lippman podle Sedláková, 2007, s. 10).

Jelikož jsou stereotypy sdílené a předávané, můžeme je nazvat projekcí hodnot naší společnosti na okolní svět. Nesou v sobě jasné poselství, nejsou neutrální.

Lippman dále konstatuje, že stereotypy jsou iracionální. Proto lze hluboce zakořeněné představy vyvrátit i logickými argumenty. Naše vidění je poškozeno tím, že si vybíráme informace podporující stereotyp na úkor takových, které by ho zpochybňovaly.

V rámci základního dělení stereotypů hovoříme o heterostereotypech a autostereotypech. Zatímco první skupina se týká cizího prostředí, druhá je spojována se sociálním okolím, do něhož jedinec přísluší. Jde tu tedy o obraz těch druhých pomocí heterostereotypů a obraz nás samotných prostřednictvím autostereotypů (Tamtéž). Další dělení stereotypů, konkrétně na pozitivní s kladnou konotací a negativní s konotací zápornou, vymezuje Pospíšil (Pospíšil a Závodná, 2009, s. 61).

2.1 Zobrazení Romů v médiích

V této kapitole specifikuji mediální obraz romské menšiny za pomoci závěrů dílčích výzkumů a zkušeností soudobých autorů. S ohledem na tvorbu výzkumu a aktuální situaci v českém prostředí je nezbytné obecné informace rozšířit.

Mičienka a Jiráček (2007, s. 94) konstatují, že zprávy, ve kterých figurují Romové, mají slovo „Rom“ také v titulku. Tak upoutávají potenciálního čtenáře. Medializovaný Rom pak nevystupuje sám za sebe, ale za celé etnikum. Proto je i mnohem častěji užíváno plurálu. Medializované zprávy se pohybují v extrémních významech – buď ostře negativní či ostře pozitivní. Negativní příspěvky však převažují a výrazně působí na tvorbu stereotypů. Pokud má některý článek vyznění pozitivní, děje

se tak většinou ve věcech pro Romy „typické,“ čímž se bagatelizuje chování skupiny.⁶ Titulek často bývá v rozporu s článkem nebo mu neodpovídá. Takovéto titulky potvrzují „nastavený kurz“ psaní a udržují tak zavedené stereotypy (Mičienka, Jiráček, 2007, s. 94).

Říčan komentuje počínání žurnalistů v kontextu vybírání příspěvků s romskou tematikou jako „neviditelnou ruku trhu“ (Říčan, 1998, s. 78). Do procesu mediálního zobrazování této menšiny autor zapojuje také romské média, kterým vytýká, že se jednostranně zaměřují na projevy rasismu a diskriminace ze strany společnosti a vládní politiky. Tímto se pak prohlubuje nedůvěra a nepřátelství.

Negativní zhodnocení novinářské práce předestřel Nečas, jenž v publikacích, rozhlasu, novinách a televizi postrádá potřebnou míru vyrovnanosti a objektivitu. „V mediálním zpravodajství převládají o nich zprávy z černé kroniky, ve kterých se pravidelně zdůrazňuje nebo naznačuje romský původ pachatelů trestných činů a narušování dobrých sousedských vztahů a nepoukazuje na příčiny těchto aspektů“ (Nečas, 2002, s. 117).

2.1.1 Výzkumy prezentace Romů v médiích

Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2012 prezentuje výsledky výzkumu⁷ mediálního obrazu Romů. Analýza uvádí, že bylo možné ve sledovaném období najít dvě protichůdné tendence médií při prezentování událostí týkajících se Romů. Převažující směr vede k silně negativnímu stereotypu obrazu menšiny, který se opírá především o mediální konstrukci „romské“ kriminality a tematizování obav majority z Romů. Těmto tendencím odpovídá 61,9 % z 6252 analyzovaných zpráv tohoto období.⁸ Příspěvky také nárokuje a zobrazují požadavky na zajištění bezpečí a důraz na represii.

Významným rysem, jenž utvrzuje negativní informování o romské menšině, je nadužívání etnicity. Zpráva konstatuje, že by některé články bez užívání etnicity buď vůbec nevznikly, nebo by byly konstruovány odlišně (zejména v tematickém okruhu kriminality, částečně i bydlení a soužití či práce policie).

Silné rámování příspěvků obrazem „romské“ kriminality s sebou označení Rom/Romové přináší do zpravodajství zřetelně negativní konotace. Opakované spojení Romů s kriminalitou vede k tomu, že samotný pojem Rom v souvislosti s některými

⁶ Někteří autoři uvádí vliv pozitivních příspěvků i jako „výjimku potvrzující pravidlo“.

⁷ Analýzu mediálního zobrazení Romů v českých médiích od začátku července 2011 do konce května 2012 zadala Agentura pro sociální začleňování.

⁸ V tomto analyzovaném období proběhly dvě mediálně sledované kauzy. Prvním byla eskalace problémů na Šluknovsku a druhým údajné napadení patnáctiletého mladíka v Břeclavi.

tématy jednoznačně kriminalitu implikuje. Mediální pozornost je minoritám přidělována díky tématům spojovaných s potížemi nebo s ohrožením kultury majority. Témata, jež jsou důležitá pro každodenní život etnických skupin jako práce, bydlení, zdraví, vzdělávání, politický život či kultura, jsou v médiích nastolována většinou až v situaci, kdy eskalují v problémy nebo vyvolávají senzaci.

Rasismu a diskriminaci menšin není v médiích dáván příliš velký prostor. Majoritní perspektiva příspěvků je určující pro konstruování obrazu Romů, což přináší omezení právě při uchopení skutečných potíží této menšiny v celé její šíři. Romové nevystupují jako relevantní partneři ani ohledně přístupu do zpravodajství. Analýza v této věci upozorňuje na rozšíření tolerance k rasistickým výrokům a postojům ve zpravodajství (pokud je nebylo možné připsat pravicovému extremismu), což má za následek téměř akceptaci xenofobie napříč českými médii.⁹ Novináři se málokdy distancují od politiků (zejména starostové jsou chápáni jako relevantní zdroj informací bez ohledu na jejich politické ambice) a podporují dominantní stereotyp svými postoji, ale i rozsáhlým přebíráním agenturního zpravodajství. O poznání slabší je pak tendence, jež omezuje spojování příspěvků s „romskou“ kriminalitou, kdy se ve zpravodajství objevují spíše neutrální až pozitivní informace o Romech a především širší kontext (Úřad vlády České republiky, 2013).¹⁰

Sedláková ve své disertační práci podrobila obsahové analýze 109 televizních zpráv odvysílaných v rámci relací Události a Televizní noviny v roce 2000. Základní zjištění týkající se prezentace romské menšiny shrnula do sedmi bodů:

„1. prezentace menšinových témat trpí dramatizací příspěvků (na úrovni výběru hodnotících jazykových vyjádření, ale i emotivních obrazových záběrů) na úkor podrobnosti informací o sdělovaných událostech a jejich souvislostí;

⁹ Závěry také konstatují, že média nejsou schopna zachycovat dlouhodobé procesy ve společnosti. Ve sledovaném období převažuje spíše regionální zpravodajství.

¹⁰ Z analýzy vyplynula doporučení, která by měla přispět k objektivnějšímu informování o Romech a dalších menšinách ve společnosti: 1) nepoužívat etnicitu, pokud nemá ve zprávě objektivní význam, protože etnicita není neutrální pojem; 2) nenastolovat témata romské kriminality, informovat o kriminalitě důsledně bez ohledu na etnicitu pachatele, ale s ohledem na její závažnost a relevanci k tomu, aby se stala mediální zprávou; 3) psát o Romech v širších souvislostech, v kontextu situace, ve které se ten který člověk nachází; 4) nepaušalizovat zprávy o jednotlivcích na Romy či jiné menšiny obecně; 5) používat různá témata, události, ve kterých se Romové (i další menšiny) v médiích objevují, nezůstávat u zobrazování stále stejného (a úzkého) okruhu témat a nepřebírat automaticky příspěvky o menšinách pouze z agenturního zpravodajství; 6) používat jako zdroj příslušníky menšin, nenechat za ně mluvit policii, starosty, sociální pracovníky nebo jiné zástupce; 7) dávat pozor na citování politiků a občanů se sklonem k populismu a xenofobním tvrzením, nenechávat bez komentáře rasistická a xenofobní prohlášení, neposkytovat prostor názorům, které objektivně hanobí lidi kvůli rase, náboženství a přesvědčení; 8) zachovat si v každé situaci kritický odstup od událostí a oprostít se od polarizujícího pohledu MY vs. ONI, tedy většinová společnost vs. menšiny a nekonstruovat zprávy z pohledu většiny na menšinu, ale naopak rovnocenně pohledem všech jejích aktérů.

2. mluvčí z menšiny dostávají ve zpravodajství menší prostor k vyjádření a jejich prezentace na obrazovce je odlišná než jak jsou zobrazováni zástupci většiny (liší se jak jejich obrazová reprezentace, tak editace výpovědí);

3. Romové se dostávají na obrazovky médií v nadpoloviční většině případů v souvislosti s negativními událostmi (např. kriminalita, emigrace, sociální problematika);

4. novináři nekomentují rasistické nebo politicky nekorektní výroky zařazené do zpravodajství;

5. novináři v příspěvcích nadužívají označení Rom, romský;

6. ve zpravodajství jsou používány stereotypní ilustrační záběry nesouvisející s prezentovanou událostí;

7. reprezentace romské tematiky v některých případech zdůrazňuje jinakost romského etnika a rozděluje Nás a Je“ (Sedláková, 2007, Brno, s. 172 – 173).

Česká televize a Nova se věnují v hlavních zpravodajských relacích romské menšině asi v jednom procentu případů, což odpovídá dvěma událostem týdně. Citované informační zdroje byly většinou zastoupeny členy majoritní populace, Romové pak jako mluvčí vystupovali ve dvou třetinách příspěvků. Zatímco mezi dotázanými z majoritní populace převládali státní představitelé, reprezentanti institucí a odborníci, v případě minority téměř výhradně vypovídali svědci událostí, její aktéři nebo náhodně vybraní jedinci.

Zmiňované zpravodajské relace ukotvily pět základních tematických rámců: kriminalitu, migraci, sociální problematiku, kulturu a historii a diskusi o rasismu. Autorka konstatuje, že většina sdělení měla jednorázový charakter, nebyla blíže zakotvená a provázána s dalšími událostmi. S využitím interpretativního sociologického čtení byla odhalena řada narážek, jež jsou ve zprávách přítomny v rovině latentního významu. Jazyková složka zpráv obsahuje stereotypní a v některých případech i rasistické podtóny. V důsledku neobežretné volby jazykových prostředků často dochází k posunu významu sdělení a akcentování stereotypů. Výběr těchto označení může být důsledkem snahy oživit zpravodajský slovník a neopakovat se. Neprofesionalitu novinářů je možné vidět také v nadužívání a zbytečném uvádění etnicity aktéra, tak i v nekomentování rasistických výroků, jež ve zprávě zaznívají. Stejně tak by si měli být vědomi možnosti zkreslení či posunu významů kvůli neopatrnému pojmenování či zvoleným záběrům kamery. Určité zprávy zkoumaných relací balancují na hranici korektnosti a lze je označit tzv. měkkým rasismem, který není vyhraněný a odehrává se spíše skrytě. Typicky je tento jev vidět v popisu postoje české veřejnosti k příslušníkům

menšín, kterým není vyčítána jejich rasa či etnicita, ale specifický způsob života a porušování českého právního řádu (Sedláková, 2007, s. 173).

Výstupy z antropologického terénního výzkumu v sociálně vyloučené lokalitě Masokombinát Kladno prováděného v roce 2004 mluví o diskursu neplatičství. Ten byl nazván jako nezpochybnitelný a to proto, že se sociální konstrukce zřídka kdy jeví jako konstrukt. Účastníci si však nejsou vědomi jeho povahy. Diskurs o neplatičství je konstruktivistický na dvou úrovních: jednak je interpretací, nikoli deskripcí, ale také vytváří realitu tím, že jde před ní samou. (Radostný, Růžička, 2006, s. 210)

Autoři daného výzkumu se domnívají, že je to „stabilizovaný a vymežitelný zvláštní žánr v rámci mediální komunikace“ (Tamtéž, s. 210). Definují ho nejprve rozborem ikonografie a poté analýzou konfigurace těchto ikon, jež jsou důležité nejen proto, že zastupují pouze ostatní prvky pro určitý žánr, ale zastupují hlavní myšlenky a témata s ním spojená. V tomto případě výzkumníci identifikovali následující typy ikon: předměty, pozadí, postavy.

- „Předměty: ubytovna pro neplatiče, zdevastovaná či „vybydlená“ nemovitost, obytný kontejner, nepořádek.
- Pozadí: činění nepořádku, „vybydlování“/demolice/devastace, policejní dohled, stížnosti ze strany ne-neplatičů, hrozba nebezpečí spojená např. s pouhou přítomností neplatičů, neplacení nájemného, soudní vystěhování.
- Postavy: činitelé zla (neplatiči, problémový spoluobčan), vykonavatelé spravedlnosti (policisté, tiskoví mluvčí, zastupitelé, primátor či starosta), oběti zla (ne-neplatiči, normální spořádaní občané atd.).“ (Radostný, Růžička, 2006, s. 210-211).

Rougheriová provedla v roce 1998 analýzu romské menšiny v řeckém tisku. Výsledky vypovídaly o spojování Romů s kriminalitou, prodejem drog apod. Články se ve zkoumaném období nevyhnuly stereotypizaci, zdůrazňovaly lenost jedinců, vykreslovaly je jako parazity na sociálním státě. Pokusy o neutrální či pozitivní texty se opíraly o romský folklór, tradice, talent pro hudbu a tanec (Rougheri, 1999). Podobná zjištění přinesl i výzkum maďarských tištěných médií od Bernátha a Messingové. z jejich práce je patrný nárůst počtu článků zabývajících se romskou diskriminací.

Ačkoliv tyto výzkumy odkrývají malé odlišnosti v zobrazování Romů médii, můžeme konstatovat, že je jejich většinová prezentace stereotypně orientovaná. „Romové jsou (nikoliv jen médii) často vnímání jako jednoduše, specifická, nediferencovaná skupina lidí s obdobnými vlastnostmi“ (Šimáček, 2003, s. 5). Tímto se

utvořil obraz sourodého etnika s jediným poznávacím znamením – tmavší barva pleti. Stereotypní vnímání je protkáno celou společností, v čemž se shodují i odborníci. Právě proto se budu v následující kapitole věnovat této problematice.

3 Obsahová analýza mediálního obrazu romské menšiny: metodologická část

3.1 Výzkumné otázky

Cílem předložené empirické práce je na základě kvantitativní obsahové analýzy zjistit, jakým způsobem je v českých tištěných médiích zobrazována romská menšina. Abych zachytila časově nejaktuálnější období, zvolila jsem rok 2013 ve třech denících, Mladé frontě Dnes, Lidových novinách a Právu. Výzkumné otázky byly definovány pomocí teoretických poznatků, již provedených výzkumů a také na základě mé pilotáže.¹¹

1. Jaký prostor je věnován článkům s romskou tematikou?
2. Jaká témata se v souvislosti s romským etnikem vyskytují?
3. Objevuje se skrytý rasismus v novinových příspěvcích?
4. Jaké zdroje reportéři nejvíce používají ve svých člancích?
5. Je v novinových textech nadužíváno etnicity?

3.2 Hypotézy a jejich operacionalizace

VO1: Jaký prostor je věnován článkům s romskou tematikou?

H1: Předpokládáme, že většina článků nebude umístěna v přední části novin.

Jak vyplývá z výzkumu Badáňové, významnost článků s romskou tematikou v průběhu let spíše klesá, a tím se potvrzuje trend prezentovat tyto média jako méně významná. Významnost článků klesá také s pozicí, kterou v novinách zaujímají. Vzhledem k možnostem analýzy se budu zabývat pouze tím, na jaké straně jsou umístěny.

Operacionalizace: Hypotéza bude potvrzena, pokud většina článků bude umístěna dále než na páté straně.

H2: Předpokládáme, že budou převládat kratší články.

Raichová při analýze tištěných periodik odhalila, že podíl článků s romskou tematikou nedosahuje ani jednoho procenta zkoumaných tiskovin (Raichová 2001: 142). Podobné výsledky ukazuje i studie zpravodajských relací analyzované

¹¹ Před tvorbou výzkumu jsem četla a subjektivně vyhodnocovala články za rok 2012.

Sedlákovou. Na základě těchto výsledků můžeme předpokládat, že není věnována dostatečná pozornost romským tématům. Z výzkumu Badáňové (2010, s. 90) vyplývá, že výrazně převládají zpravodajské články nad články publicistickými, což také implikuje spíše kratší zpracování příspěvků.

Operacionalizace: k posouzení délky příspěvků jsem využila indikátoru diplomové práce Badáňové, která rozlišuje tři kategorie délky článků na základě prostorového rozložení v novinách.¹²

- Článek o rozsahu 701 a více slov
- Článek o rozsahu 451 - 700 slov
- Článek o rozsahu 0 - 450 slov (2010, s. 34 - 35).

Za kratší články považujeme články do 450 slov. Hypotéza tedy bude potvrzena, pokud bude těchto článků většina.

H3: Předpokládáme, že k většině článků bude připojena fotografie.

Fotografie nejen že významným způsobem působí na čtenáře a nese informaci, ale také zvyšuje důležitost článků. Macků zdůrazňuje důležitost fotografie v moderní společnosti, kdy „člověk žádá, aby byl informován rychle a dokonale. Je to jedna z nezbytností jeho spleťového a náročného života. Proto také obrazové informace hltá s tak neuhasitelnou žízní“ (Macků, 1964: s. 9).

VO2: Jaká témata se v souvislosti s romským etnikem vyskytují?

H4: Předpokládáme, že témata budou seřazena podle četnosti v tomto pořadí (od nejvyššího výskytu): kriminalita, migrace, sociální problematika, kultura a historie, diskuse o rasismu, protesty.

Výše zmíněné pořadí vychází z výzkumu Sedlákové, která podrobila obsahové analýze televizní zpravodajství stanice ČT1 a Nova. Její závěry vypovídají, že jsou Romové mediálně často zobrazováni v souvislosti s kriminalitou. Stejně tak na tento jev upozorňuje Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2012, Karhanová a Homoláč (2003) i Nečas (2002).

Operacionalizace: Hypotéza bude potvrzena, pokud dané kategorie budou ve vzorku četnostně zastoupeny ve výše zmíněném pořadí. Kategorie kriminalita zahrnuje

¹² Kvůli bližšímu vymezení této kategorie autorka provedla měření počtu slov článků o velikosti 1 novinové strany, 3/4 strany, 1/2 strany, 1/3 strany, 1/4 strany a menších. Rozsah do 450 slov odpovídal u deníků MF Dnes a Právo článkům do velikosti 1/4 strany. Rozsah 451 - 700 slov článkům o velikosti 1/3 až 1/4 strany. Rozsah 701 a více slov příspěvkům o velikosti 3/4 strany a větším.

Roma jako oběť i jako pachatele, migrace zahrnuje z ČR i do ČR. Sociální problematika je souhrnný pojem pro vzdělání, bydlení, sociální politiku, sociální práci, nezaměstnanost a získávání práce a zdravotní problémy. Poslední dvě kategorie (kultura a historie, diskuse o rasismu) nejsou rozděleny.

Zmiňované kategorie vycházejí z výzkumu Sedlákové. Autorka však do své studie nezahrnula protesty. Na základě vlastní pilotáže novinových článků si dovoluji tuto kategorii zařadit na poslední místo s tím, že zahrnuje protesty mířené proti romskému etniku, jakožto i protesty samotných Romů.

VO3: Objevuje se skrytý rasismus v novinových příspěvcích?

H5: Předpokládáme, že bude možné v některých příspěvcích odhalit tzv. měkký rasismus.

„Měkký rasismus je nevyhraněný a spíše pasivní společenský postoj (nelze pro něj použít právní termíny, jako je hanobení, podněcování, ničení či zášť, ale je možné použít vylučování, omezování, rozlišování a diskriminaci)“ (Šišková, 2008, s. 13). Sedláková ve svých závěrech píše, že právě toto balancování novinářů na hraně korektnosti lze považovat za měkký rasismus, který je latentně skryt. Tímto postojem česká veřejnost nevyčítá příslušníkům menšin jejich rasu, ale specifický způsob života a porušování právního řádu. O přítomnosti tohoto fenoménu píše také Blažek ve své přednášce Měkký rasismus a jeho mediální formy (Blažek, 1999). Vysvětlování a obhajování negativního vztahu majority k Romům jako reakci na negativní chování Romů odhalili Šabatová, Homoláč a Karhanová (2003).

Operacionalizace: Hypotéza bude potvrzena, pokud se nalezne nejméně jeden článek, kde se objeví alespoň jedna z možností:

- A. Předpoklad negativního vnímání/negativní zkušenosti čtenáře s romským etnikem vyjádřený prostřednictvím obrácení se na čtenáře ať z pozice autora nebo citovaných zdrojů (Však to znáte, Však víte apod.).
- B. Popis postoje české veřejnosti, které vadí styl života a porušování právního řádu spojených s romským etnikem, který nebude okomentován jako rasistický.

- C. Použití slova nepřizpůsobiví pro označení romského etnika (Např. se objevuje jako sylogismus¹³ nebo jako snaha novináře vyhnout se opakování stejných slov).

VO4: Jaké zdroje žurnalisté nejvíce používají ve svých článcích?

H6: Předpokládáme, že příslušníci romského etnika budou dotázáni (vyzváni k vyjádření svého stanoviska) v menší míře než příslušníci majority.

Výsledky výzkumu televizního zpravodajství ukazují, že citovaných příslušníků z romské minority byla menší část, v některých zprávách nebyli Romové zastoupeni vůbec. Naopak majoritní populace vystupuje v pozici autority prostřednictvím státních příslušníků (Sedláková, 2011).

Operacionalizace: Hypotéza bude potvrzena, pokud citování příslušníků z romské menšiny (*aktéři událostí, svědci, náhodní dotázaní, představitelé romských organizací, romští asistenti a romští poradci*) nebude ve většině příspěvků obsaženo.

H7: Předpokládáme, že majorita bude častěji zastoupena státními představiteli, reprezentanty institucí a odborníky.

Operacionalizace: Hypotéza bude potvrzena, pokud *poslanci, senátoři, ministři, mluvčí policie, vyšetřovatelé, odborníci, soudci, advokáti, státní zástupci, učitelé ředitelé škol, zástupci vládních organizací pro romské záležitosti, starostové a místostarostové obcí, zástupci neziskových organizací, zahraniční politici a reprezentanti ČR v zahraničí součástí* dosáhnou většího počtu citací než *svědci, náhodní dotázaní, aktéři událostí a jiní dotázaní* z majority.

VO5: Je v novinových textech nadužíváno etnicity?

H8: Předpokládáme, že v některých článcích bude slova „Rom“ a „romský“ užíváno nadbytečně.

„Zásadní vliv na převažující tendenci v informování o romské menšině má především nadužívání etnicity“ (Křížková, 2013, s. 140). Analýza mediálního zobrazení Romů v českých médiích od začátku července do konce května 2012 konstatuje, že by

¹³ „Radnice teď připravuje systém nulové tolerance vůči nepřizpůsobivým, kvůli nimž napětí ve městě vzplálo“ Dále v článku: „napětí vzplálo kvůli Romům.“

část příspěvků bez zveřejňování etnicity (zejména okruh kriminalita, částečně bydlení – soužití, policie – zajištění bezpečí) vůbec nevznikla nebo by byla konstruována odlišně (Tamtéž, 2013). Sedláková ve svých závěrech také uvádí, že žurnalisté užívají slova Rom a romský ve velké míře (2007). V rámci tohoto předpokladu provedu pilotáž, abych zjistila, jaký je poměr použitých označení Rom/romský vůči celkovému počtu slov.

Operacionalizace: Hypotéza bude naplněna, pokud se slovo Rom a romský objeví u neověřených informací (tj. informace, kde není jasné, kdo je aktérem události, ale je uvedena možná participace Romů) nebo u informací, u nichž bude aktér (či problematika) určována pouze na základě místa, kde žijí Romové alespoň v 1 % analyzovaných článků.

3.3 Metoda – kvantitativní obsahová analýza

„Obsahová analýza je kvantitativní výzkumnou metodou pro systematický a intersubjektivně ověřitelný popis komunikačních obsahů, vycházející z vědecky podloženého kladení otázek“ (Schulz, Scherer a kol., 2004, s. 30). Je jednou z technik analýzy dokumentů, může být aplikována jak na psané texty, tak na přepisy mluvené řeči, vizuální či audiovizuální sdělení a obrazy, ale i na neverbální chování. Jejím výsledkem a cílem je kvantitativní popis mediovaných obsahů (Tamtéž, 2004). Výzkumný proces shrnuje Scherer do 6 kroků: výzkumné téma, operacionalizace, plánování a organizace, přípravná a ověřovací fáze, sběr dat a vyhodnocení.

Další autor definuje obsahovou analýzu jako „výzkumnou techniku pro tvorbu opakovatelných a validních odvození z dat do jejich kontextu“ (Krippendorff, 1980, s. 21). Jejím účelem jakožto nástroje je poskytovat znalosti, nové pohledy, prezentaci faktů a být výzkumníkovi praktickým průvodcem. Logika obsahové analýzy je následující: tvorba dat, redukce dat, odvození (informace o tom jak jsou data vztahována k jejich kontextu) a analýza.

Tradiční obsahová analýza je název spjatý s Berelsonem, který ji v roce 1952 označil jako výzkumnou techniku pro objektivní, systematický a kvantitativní popis zjevného obsahu komunikace (Berelson in Krippendorff, 1980, s. 21). Základní postup pro použití této techniky je zvolit vzorek obsahu, vytvořit rámec kategorií vnějších referentů, zvolit jednotku analýzy obsahu, umístit obsah do připraveného rámce pomocí počítání frekvence zvolených jednotek a nakonec vyjádřit výsledky jako celkovou

skladbu vybraného vzorku obsahu podle frekvence výskytu hledaných referencí (McQuial, 1999, s. 308).

3.3.1 Výhody a nevýhody kvantitativní obsahové analýzy

Mezi přednosti této metody patří především vysoká míra strukturovanosti a s tím spojený rys ověřitelnosti. Při rozboru podléhá každý krok explicitně formulovaným pravidlům. Jedním z důvodů pro její výběr je požadavek zpracování velkého množství textů nebo jiného mediovaného obsahu. Výsledky jsou poté jednoznačně statisticky vyjádřeny v hodnotách, tabulkách a grafech (Schulz, Scherer a kol., 2004, s. 29).

Meze obsahové analýzy spočívá v tom, že badatel vytváří systém kategorií, který je nutně selektivní a potenciálně deformovaný. Výzkumník se snaží předcházet riziku, že zavede vlastní významový systém místo toho, aby ho odvozoval. Výstup obsahové analýzy je novým textem, jehož význam se může nebo dokonce musí lišit od původního zdroje. Nový význam tak tvoří čtvrtou konstrukci nezávislou na původním podavateli, samotném textu a publiku. Je to konkrétní interpretace sama o sobě. Omezením se také může stát opomenutí vnitřních vazeb mezi jednotlivými referencemi v textu, za což mohou být odpovědní, i přes veškerou snahu, nedokonale vyškolení kódovači. (McQuail, 1999, s. 309)

3.4 Výzkumný soubor

Populací pro uváděný výzkum budou chápány všechny zpravodajské příspěvky zveřejněné v tištěných celostátních denících (Mladé frontě Dnes, Právu a Lidových novinách) v časovém rozmezí od 1. ledna 2013 do 31. prosince 2013.

Vzorek obsahové analýzy je určen metodou prostého náhodného výběru. „Náhodný (pravděpodobnostní výběr) je takový výběr, ve kterém každý element populace má stejnou pravděpodobnost, že bude vybrán do vzorku“ (Disman, 2008, s. 97). Pro tento výběr byl každý všední den¹⁴ označen pořadovým číslem, sobotě a neděli náleželo jedno pořadové číslo.¹⁵ Pomocí generátoru čísel¹⁶ bylo určeno 50 pořadových čísel, které odpovídaly „vydávacím dnům“. Každý z těchto dnů byl pomocí databáze Anopress prozkoumán ve všech třech periodících.

Jako základní výzkumná jednotka byl vybrán článek obsahující slovo Rom a romský ve všech jejich gramatických podobách. Texty, které by obsahovaly slovo

¹⁴ Státní svátky nebyly zahrnuty jako všední den, nenáleželo jim tedy pořadové číslo.

¹⁵ Vychází pouze jedny noviny na celý víkend.

¹⁶ Intemodino Group – Generátor náhodných čísel.

Rom/romský, avšak nevypovídaly o vztahu k romské menšině, byly odstraněny (např. ženské jméno „Romy“). Tato operacionalizace je nasnadě, avšak je nutné poznamenat, že předpokládaná homogenita romské menšiny (a tedy vybrání všech relevantních příspěvků) je odborníky vyvracena, jak uvádí např. Moravec.¹⁷ Výběr pomocí slov Rom a romský také nezahrnuje články, ve kterých je užíváno jiných označení romské minority (např. Radostný a Růžička). Tento postup byl zvolen vzhledem k rozsahu práce a problematice odhalení všech článků (i těch, které neobsahují zvolená slova).

3.4.1 Profily analyzovaných deníků

3.4.1.1 Mladá fronta Dnes

Mladá fronta Dnes je největším a nejčtenějším nebulvárním deníkem v České republice bez politické orientace. Tištěným způsobem distribuuje svůj obsah od května roku 1945, v období komunistického režimu však měla značně manipulativní charakter. Až v roce 1989 začal deník vycházet pod hlavičkou vydavatelství Mladá fronta, dva roky nato vznikla mediální skupina MAFRA, a. s., pod níž Mladá fronta Dnes spadá (Vildová, M. 2005). Majoritním vlastníkem společnosti MAFRA, a.s. je od roku 1994 německý holding Rheinisch-Bergische Druckerei und Verlagsgesellschaft mbH. Obsahovou stránku novin tvoří čtyři sešity,¹⁸ šéfredaktorkou je od letošního ledna Sabina Slonková.¹⁹

3.4.1.2 Lidové noviny

Ze zkoumaných deníků jsou Lidové noviny nejstaršími, neboť poprvé vyšly již v roce 1893. Stejně jako další tituly oslavovaly komunismus, avšak pouze do roku 1952, kdy z ekonomických důvodů ukončily provoz. Svoji činnost legálně obnovily až v dubnu 1990. Po pádu režimu je postupně vlastnilo několik společností - Ringier

¹⁷ Ten slovo Rom rozděluje do 4 významů: „1) Rom ve smyslu typického vzhledu. Romem v tomto smyslu je ten, kdo má např. charakteristickou pigmentaci zejména vlasů a pokožky, a na základě toho je za Roma považován a/nebo se za něj považuje. 2) Rom jako nositel romské kultury v antropologickém smyslu. Romem je ten, kdo byl socializován do určitého komplexního integrovaného systému hodnot, principů sociální organizace, norem, způsobů řešení problémů, atd., který odpovídá modelu romské kultury, tedy např. kultury východoslovenských osad. 3) Rom jako příslušník romského národa. Romem je ten, kdo se cítí být příslušníkem společenství lidí, nazývajícího sebe sama romským národem, a tudíž např. chápe své romství svou národností, deklaroval ji při sčítání lidu v r. 2001, užívá např. romštinu jako znak této příslušnosti apod. 4) Rom jako charakteristika připsaná zvnějšku. Romem je ten, kdo je za Roma považován významnou částí svého okolí (obvykle na základě znaků, zmíněných v bodě 1).“

¹⁸ První sešit je složený z domácího a zahraničního zpravodajství, doplňují jej komentáře. Druhý tvoří regionální zpravodajství, třetí se zabývá převážně ekonomikou, čtvrtý řeší sport a kulturu.

¹⁹ Mladá fronta dnes – O MF DNES.

Taurus, Pressinvest a nakonec MAFRA a. s., mediální skupina, pod níž spadá i Mladá fronta Dnes. Lidové noviny jsou třetím nejčtenějším nebulvárním deníkem u nás a zaměřují se především na politické záležitosti, byznys a kulturu. Pozici šéfredaktora zastává od prosince 2013 István Léko.²⁰

3.4.1.3 Právo

Právo je po Mladé frontě Dnes druhým nejčtenějším nebulvárním deníkem v České republice. Pod názvem Rudé právo začalo vycházet v září roku 1920, v době komunismu pak představovalo ústřední tiskový orgán Komunistické strany Československa. Tři roky po rozpuštění strany, konkrétně v listopadu 1995, byly noviny přejmenovány na Právo (Benda, 2007, s. 96). Současným šéfredaktorem je Zdeněk Porybný, který zároveň z většinové části vlastní vydavatelství Borgis a.s., společnosti, jež Právo vydává.

²⁰ Lidové noviny – Historie LN.

4 Obsahová analýza mediálního obrazu romské menšiny: analytická část

Analýzu podstoupilo celkem 159 článků. Do připravené tabulky (viz Příloha č. 1) byly podle dotazovaných oblastí zapisovány příslušná čísla, jejichž četnost byla sečtena a vyjádřena příslušnými grafy.

4.1 Prostor věnovaný článkům s romskou tematikou

H1: Předpokládáme, že většina článků nebude umístěna v přední části novin.

Tabulka č. 1: Umístění článků s romskou tematikou v jednotlivých periodikách.

Strana	MF DNES		Právo		LN		Celkem	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
1.	5	5%	2	5%	0	0%	7	4%
2.	1	1%	0	0%	3	16%	4	3%
3.	4	4%	2	5%	0	0%	6	4%
4.	5	5%	4	11%	3	16%	12	8%
5.	2	2%	0	0%	3	16%	5	3%
6+	2	2%	7	19%	1	5%	10	6%
10+	84	82%	22	59%	9	47%	115	72%
celkem	103	100%	37	100%	19	100%	159	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Hypotéza byla potvrzena. Tabulka č. 1 zachycuje porovnání umístění článků na jednotlivých stranách ve všech třech periodikách. Lze konstatovat, že všechna zkoumaná média umísťují romská témata především do zadní části novin.

Umístění na titulní až páté straně se v Právu (22 %) a Mladé frontě Dnes (17 %) blíží průměru – tedy 21 %. Lidové noviny dosáhly hodnoty 47 %, ačkoli redaktoři daného periodika neumístili ve sledovaném období žádnou ze zpráv na titulní stranu.

Umístění článků v regionálních přílohách je jiné. Tyto sešity jsou zpravidla až druhou částí novin, avšak v mnohých oblastech mohou mít dominantní charakter. Tabulka č. 2 dokládá, že v krajských přílohách Mladé fronty Dnes se většina článků (45 %) nachází na titulní straně.

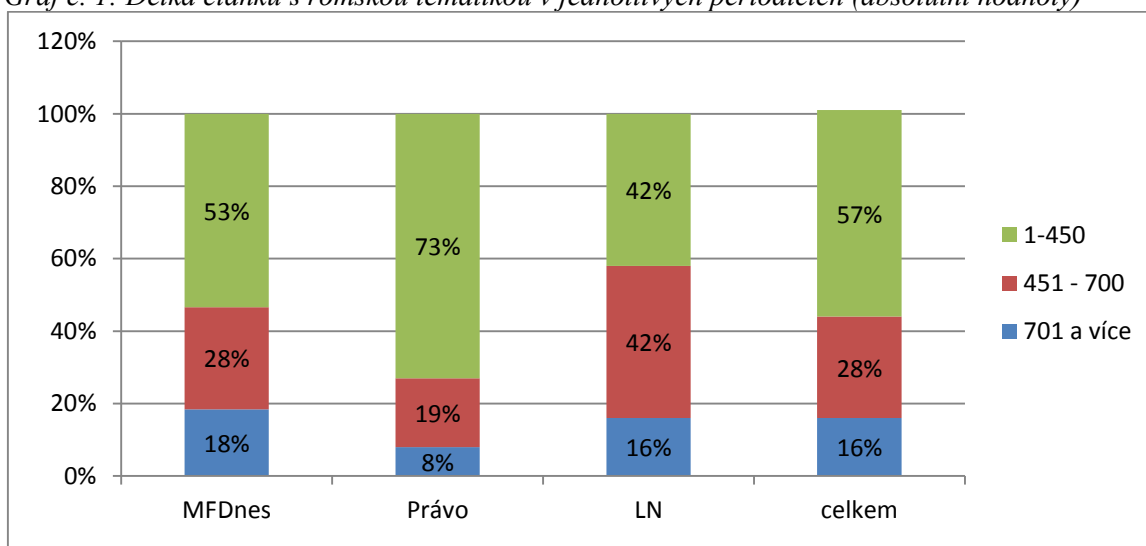
Tabulka č. 2: Umístění článků s romskou tematikou v krajských přílohách deníku Mladé fronty dnes.

MF Dnes - krajské přílohy		
Strana	absolutní četnost	relativní četnost
1.	37	45%
2.	24	29%
3.	16	20%
4.	2	2%
5.	3	4%
celkem	82	100%

Zdroj: vlastní výzkum.

H2: Předpokládáme, že budou převládat kratší články.

Graf č. 1: Délka článků s romskou tematikou v jednotlivých periodických (absolutní hodnoty)

Zdroj: vlastní výzkum

Graf č. 1 potvrzuje hypotézu, že budou převládat články do 450 slov. Průměru (57 %) se nejvíce přibližuje Mladá fronta Dnes, na rozdíl od Práva (73 %) a Lidových novin (42 %). Nejvíce článků delších než 701 slov otiskla taktéž Mladá fronta Dnes (18 %), nejméně pak Právo (8 %). V rozmezí 451 až 700 slov dominují Lidové noviny (42 %). Tabulka č. 3 prezentuje výsledky i v absolutních hodnotách.

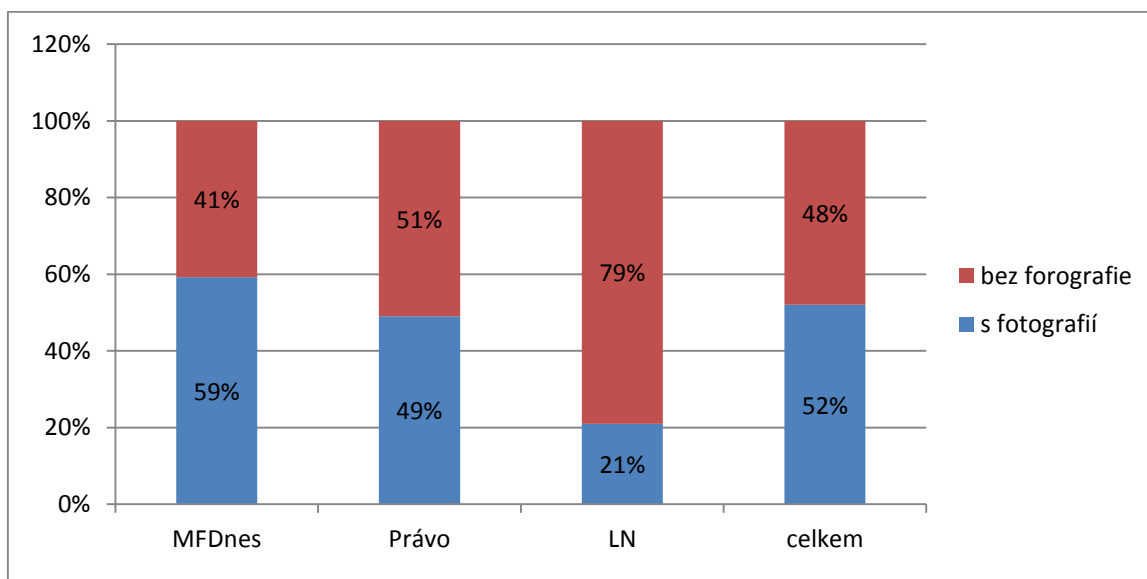
Tabulka č. 3: Délka článků s romskou tematikou v jednotlivých periodících.

Počet slov	MF DNES		Právo		LN		celkem	
	absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota
701 a více	19	18%	3	8%	3	16%	25	16%
451 - 700	29	28%	7	19%	8	42%	44	28%
1-450	55	53%	27	73%	8	42%	90	57%
celkem	103	100%	37	100%	19	100%	159	100%

Zdroj: vlastní výzkum

H3: Předpokládáme, že k většině článků bude připojena fotografie.

Graf č. 2: Připojení fotografie v jednotlivých periodících

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka č. 4: Připojení fotografie v jednotlivých periodících

články	MF DNES		Právo		LN		Celkem	
	absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota
s fotografií	61	59%	18	49%	4	21%	83	52%
bez fotografie	42	41%	19	51%	15	79%	76	48%
celkem	103	100%	37	100%	19	100%	159	100%

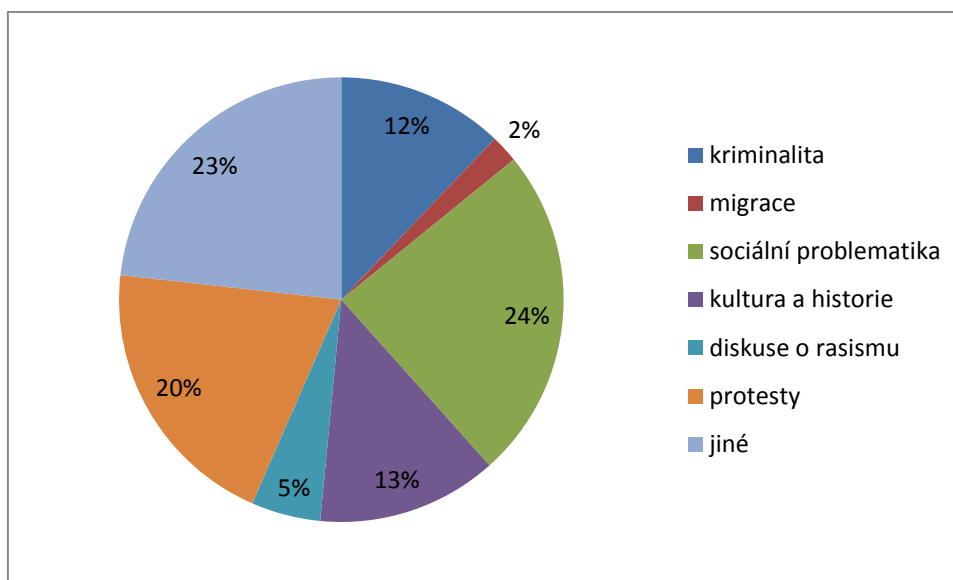
Zdroj: vlastní články

Hypotéza byla potvrzena. U 52 % analyzovaných článků redakce otisknuli také fotografie. Graf č. 2 ukazuje, že nejméně fotografií u vybraných článků měly Lidové noviny (21 %), nejvíce pak Mladá fronta Dnes (59 %).

4.2 Témata věnovaná romskému etiku

H4: Předpokládáme, že témata budou seřazena podle četnosti v tomto pořadí: kriminalita, migrace, sociální problematika, kultura a historie, diskuse o rasismu, protesty.

Graf č. 3: Tematické zarámování příspěvků

Zdroj: vlastní výzkum

Hypotéza nebyla potvrzena. Graf č. 3 ukazuje, že pořadí neodpovídá předpokladu. Na prvním místě se nachází téma sociální problematika²¹ (24 %), následují jiná témata (23 %), protesty (20 %), kultura a historie (13 %), kriminalita (12 %), diskuse o rasismu (5 %) a konečně témata věnované migraci (2 %). Tabulka č. 5 ukazuje absolutní a relativní hodnoty všech tří periodik v jednotlivých tematických kategoriích a jejich celkovém součtu.

Tabulka č. 5: Témata věnovaná romskému etniku v jednotlivých periodických

Téma	MF DNES		Právo		LN		Celkem	
	absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota
Kriminalita – oběť	1	1%	3	8%	0	0%	4	2%
Kriminalita – pachatel	11	10%	3	8%	2	10%	16	10%
Migrace do ČR	3	3%	0	0%	0	0%	3	2%
Migrace z ČR	0	0%	0	0%	1	5%	1	1%
Vzdělání	0	0%	2	5%	0	0%	2	1%
Bydlení	27	25%	2	5%	2	10%	31	19%
Sociální politika	4	4%	0	0%	0	0%	4	2%
Sociální práce	2	2%	0	0%	0	0%	2	1%
Nezaměstnanost a získávání práce	1	1%	0	0%	0	0%	1	1%
Zdravotní problematika	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
Kultura a historie	17	16%	4	11%	1	5%	22	13%
Diskuse o rasismu	5	5%	2	5%	1	5%	8	5%
Protesty Romů	0	0%	1	3%	0	0%	1	1%
Protesty proti Romům	20	19%	9	24%	4	20%	33	20%
Jiné	17	16%	12	32%	9	45%	38	23%
Celkem	108	100%	38	100%	20	100%	166	100%

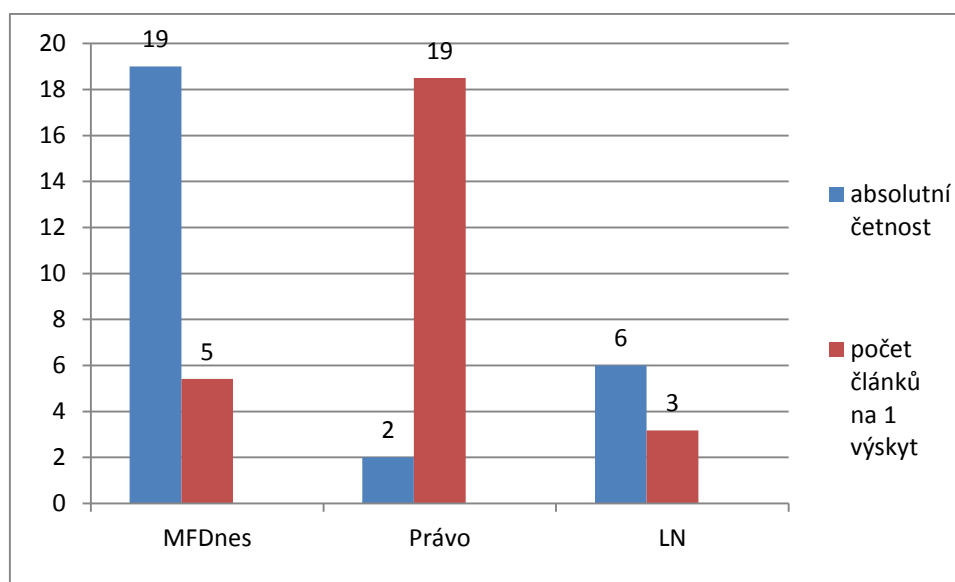
Zdroj: vlastní výzkum

²¹ Sociální problematika je souhrnný pojem pro vzdělání, bydlení, sociální politiku, sociální práci, nezaměstnanost a získávání práce a zdravotní problémy.

4.3 Skrytý rasismus v novinových příspěvcích

H5: Předpokládáme, že bude možné v některých příspěvcích odhalit tzv. měkký rasismus.

Graf č. 4: Souhrnné výsledky výskytu skrytého rasismu absolutních četností výskytů a počtu článků jednotlivých periodik na jeden výskyt

Zdroj: vlastní výzkum

Graf č. 4 potvrzuje hypotézu, že bylo v novinových příspěvcích možné odhalit tzv. měkký rasismus. Konkrétně se jednalo o 27 případů. Nejvíce (19) otiskla Mladá fronta Dnes a nejméně deník Právo (2). V každém třetím analyzovaném článku Lidových novin se objevila jedna z definovaných kategorií, v Mladé frontě Dnes tomu tak bylo u každého pátého textu. Nejlépe si vedl deník Právo, který danou kategorii otiskl u každého devatenáctého článku.

Tabulka č. 6 ukazuje počty tří ukazatelů v jednotlivých periodících. Nejvíce (13 případů) výskytu měla kategorie: „popis postoje české veřejnosti, které vadí styl života a porušování právního řádu, který nebyl okomentován jako rasistický.“ Slovo „nepřízřusobivý“ bylo použito v devíti případech. Poslední kategorie „předpoklad negativního vnímání/negativní zkušenosti čtenáře vyjádřený prostřednictvím obrácení se na čtenáře ať z pozice autora nebo citovaných zdrojů“ byla označena v pěti případech.

Tabulka č. 6: Četnost výskytu definovaných kategorií pro skrytý rasismus v jednotlivých periodických

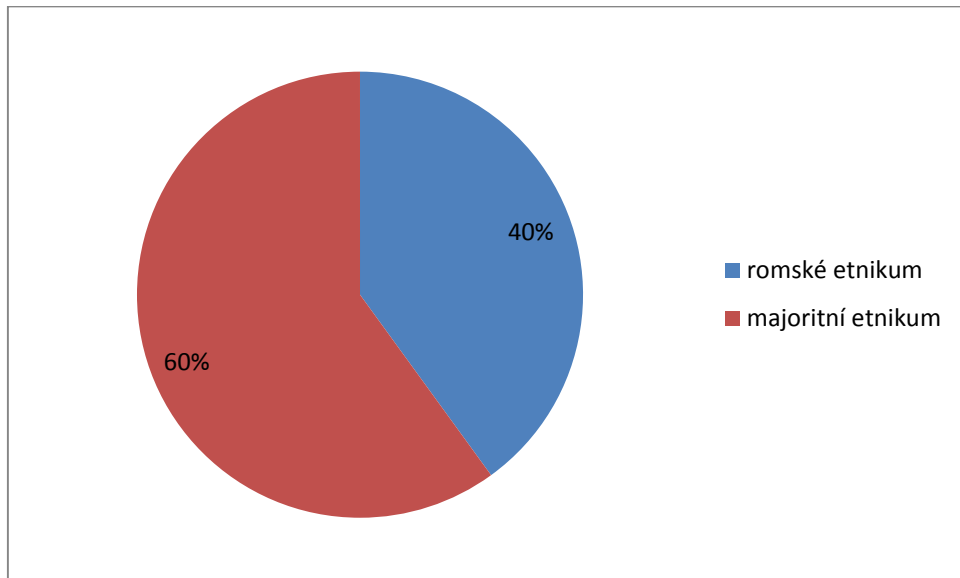
obsaženo ve člancích		MFDnes		Právo		Lidové noviny		Celkem	
		absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota
		Předpoklad negativního vnímání/negativní zkušenosti čtenáře vyjádřený prostřednictvím obrácení se na čtenáře ať z pozice autora nebo citovaných zdrojů	přítomen	4	4%	0	0%	1	5%
	nepřítomen	99	96%	37	100%	18	95%	154	97%
Popis postoje české veřejnosti, které vadí styl života a porušování právního řádu, který nebude okomentován jako rasistický.	popsán	9	9%	1	3%	3	16%	13	8%
	nepopsán	94	91%	36	97%	16	84%	146	92%
Použití slova nepřizpůsobiví pro označení romského etnika	použito	6	6%	1	3%	2	11%	9	6%
	nepoužito	97	94%	36	97%	17	89%	150	94%

Zdroj: vlastní výzkum

4.4 Citované zdroje

H6: Předpokládáme, že příslušníci romského etnika budou dotázáni v menší míře než příslušníci majority.

Graf č. 4: Počty dotázaných zdrojů z majoritního a romského etnika

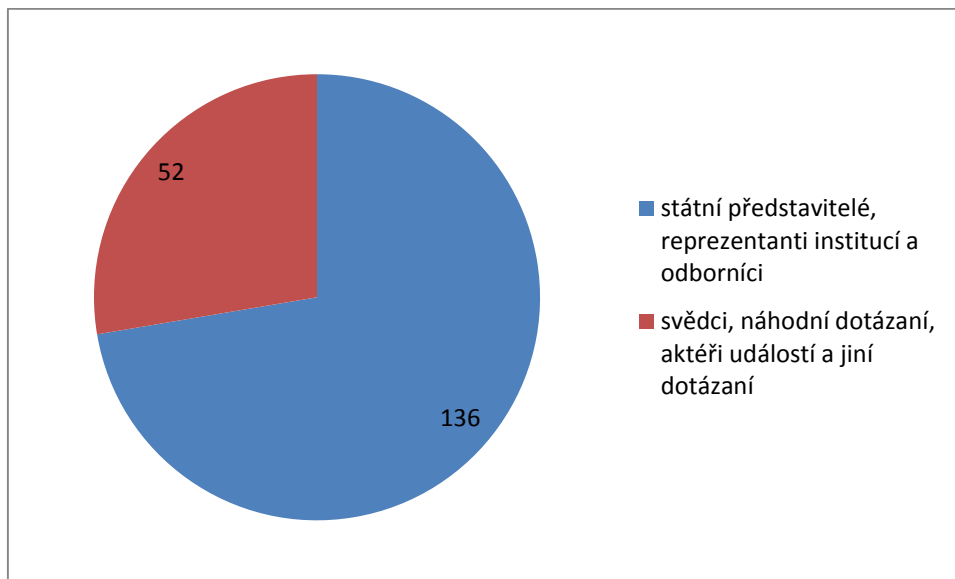

Zdroj: vlastní výzkum

Jak ukazuje graf č. 4, romské etnikum bylo dotázáno ve 40 % případů, z celkového počtu dotázaných osob. Hypotéza č. 4 je tedy potvrzena. Tabulka č. 7 (str. 36) doplňuje, že se novináři nejvíce ptali svědků a náhodných dotázaných (6 %), představitelů romských organizací (5 %), jiných dotázaných (4 %) a aktérů událostí (3 %). Nejméně odpovídali romští asistenti a poradci (1 %).

H7: Předpokládáme, že majorita bude častěji zastoupena státními představiteli, reprezentanty institucí a odborníky.

Graf č. 5: Zastoupení státních představitelů, reprezentantů a odborníků naproti laické společnosti (absolutní četnosti)

Zdroj: vlastní výzkum

Hypotéza byla potvrzena, neboť ve 136 případech byli dotázáni státní představitelé, reprezentanti institucí nebo odborníci. Jak ukazuje tabulka č. 7, ve 24 % případů nebyl dotázán žádný příslušník majority. Poté následují starostové, místostarostové obcí a primátoři (20 %), mluvčí policie a vyšetřovatelé (13 %), svědci a náhodní dotázaní (8 %), jiní dotázaní (8 %), zástupci neziskových organizací (7 %), aktéři událostí (5 %), odborníci (5 %), soudci, advokáti a státní zástupci (5 %), učitelé a ředitelé škol (3 %), poslanci, senátoři a ministři (2%) a nakonec zástupci vládních organizací pro romské záležitosti (1 %). Žádný dotaz nemuseli zodpovídat zahraniční politici a reprezentanti České republiky v zahraničí.

Tabulka č. 7: Citované zdroje v jednotlivých periodicích

	MF DNES		Právo		LN		celkem	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
Citované zdroje – Romské etnikum	105	100%	37	100%	19	100%	161	100%
Není zastoupeno	85	81%	29	78%	16	84%	130	81%
aktéři událostí	4	4%	1	3%	0	0%	5	3%
svědci, náhodní dotázaní	6	6%	3	8%	1	5%	10	6%
představitelé romských organizací	5	5%	2	5%	1	5%	8	5%
romští asistenti, romští poradci	1	1%	0	0%	0	0%	1	1%
jiní dotázaní	4	4%	2	5%	1	5%	7	4%
Citované zdroje – Majoritní etnikum	159	100%	54	100%	33	100%	246	100%
není zastoupeno	32	20%	13	24%	13	39%	58	24%
poslanci, senátoři, ministři	0	0%	4	7%	0	0%	4	2%
svědci, náhodní dotázaní	11	7%	6	11%	2	6%	19	8%
mluvčí policie, vyšetřovatelé	20	13%	10	19%	2	6%	32	13%
aktéři události	8	5%	4	7%	1	3%	13	5%
odborníci	6	4%	1	2%	5	15%	12	5%
soudci, advokáti, státní zástupci	8	5%	4	7%	0	0%	12	5%
učitelé, ředitelé škol	7	4%	1	2%	0	0%	8	3%
zástupci vládních organizací pro romské záležitosti	1	1%	0	0%	1	3%	2	1%
Starostové, místostarostové obcí a primátoři	37	23%	8	15%	4	12%	49	20%
zástupci neziskových organizací	12	8%	3	6%	2	6%	17	7%
zahraniční politici, reprezentanti ČR v zahraničí	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
jiní dotázaní	17	11%	0	0%	3	9%	20	8%

Zdroj: vlastní výzkum

4.5 Nadužívání etnicity

H8: Předpokládáme, že v některých člancích bude slova Rom a romský užíváno nadbytečně.

Tabulka č. 8: Nadužívání etnicity v jednotlivých periodických

parametr		MF Dnes		Právo		LN		celkem	
		absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota	absolutní hodnota	relativní hodnota
etnicita uvedena u neověřených informací	uvedena	5	5%	0	0%	1	5%	6	4%
	neuveдена	98	95%	37	100%	18	95%	153	96%
aktér či problematika určována pouze na základě místa, kde žijí Romové	obsaženo	2	2%	2	5%	0	0%	4	3%
	neobsaženo	101	98%	35	95%	19	100%	155	97%

Zdroj: vlastní výzkum

Hypotéza byla naplněna více jak 6 % článků, ve kterých se objevil parametr „etnicita uvedena u neověřených informací“ (4 %) a „aktér či problematika určována pouze na základě místa, kde žijí Romové“ (3 %). V pilotáži bylo zaznamenáno nadužívání slov Rom/romský a gramatických úprav těchto výrazů. V kategorii do 450 slov se jich objevilo nejvíce dvacet, stejně tomu tak bylo v kategorii 451-700 slov. Mezi nejdelšími články (701 slov a více) se jednalo o šestadvacet výskytů. V průměru se slovo Rom/romský v různých gramatických úpravách objevovalo v člancích šestkrát.

5 Diskuse

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, jakým způsobem je v českých tištěných médiích zobrazována romská menšina. Hypotézy vztahující se k první výzkumné otázce „Jaký prostor je věnován článkům s romskou tematikou?“ byly potvrzeny. Prostor, který je věnován romskému etniku, není příliš rozsáhlý. Převažují kratší články (do 450 slov) s tím, že jsou umístěny většinou na zadních stranách deníků (72 %). Toto zjištění může ovlivňovat např. fakt, že romská tematika se objevuje především v krajských přílohách, jak uvádí např. Badáňová (2010, s. 47). Potvrzuje to také výsledek výzkumu v případě Mladé fronty Dnes, která otiskla 82 ze 103 analyzovaných článků v regionálním sešitě. Naplněna byla taktéž hypotéza o převládající tendenci umisťovat k takovýmto článkům fotografie (52 %). Prezentované výsledky jsou ve shodě s výzkumy Sedlákové (2007) a Badáňové (2010), lze tedy konstatovat, že prostor, věnovaný romské menšině nepodlehл výrazným změnám.

Ke druhé výzkumné otázce „Jaká témata se v souvislosti s romským etnikem vyskytují?“ byla stanovena jedna hypotéza, která ověřovala výstup analýzy Sedlákové (2007). Tento předpoklad nebyl potvrzen. Nově vzniklé pořadí (sociální problematika, jiná témata, protesty, kultura a historie, kriminalita, diskuse o rasismu a migrace) odpovídá soudobé situaci romské menšiny. V jednotlivých kategoriích získala nejvíce procent oblast „jiné téma“ (23 %), což vypovídá o skutečnosti, že ačkoliv se ustálené kategorie definované Sedlákovou neustále opakují, do výběru vstupují podstatnější, dosud nezahrnuté, události. Média tak nyní informují i o protestech proti Romům (20 %) a bytové problematice (19 %). Neutrální až pozitivní trend, jak uvádí Křížkovská (2013, s. 132), můžeme vysledovat např. v informování o kultuře a historii Romů (13 %). Negativní konotace vytvářené články spjatými např. kriminalitou páchanou příslušníky romské menšiny se v celkovém pořadí umístily na čtvrtém místě (10 %).

Hypotéza k výzkumné otázce „Objevuje se skrytý rasismus v novinových příspěvcích?“ byla potvrzena celkem sedmadvaceti případy, kdy byla vždy alespoň jedna z předkládaných možností obsažena v analyzovaných člancích. Sedláková (2007, 176 - 178) pomocí interpretativního čtení upozorňuje na problematiku latentního zobrazování, ať používáním alternativního slovníku, či citování stereotypních až rasistických názorů. Podobné závěry uvádí i Křížkovská (2013, s. 40), která využila kvalitativní analýzu dat.

U čtvrté výzkumné otázky „Jaké zdroje reportéři nejvíce používají ve svých článcích?“ byly potvrzeny obě hypotézy. Provedená analýza tak dospěla k podobným závěrům jako výzkum Sedlákové (2007, s. 103 – 104). Romové nebyli citováni v 85 článcích, zatímco majorita v pouhých 32. Zastoupení majority státními představiteli, reprezentanty institucí a odborníky (86 %) vypovídá o významném aspektu vymezování se na „my“ (Češi) a „oni“ (Romové), (Sedláková, 2007, s. 169).

Poslední výzkumná otázka „Je v novinových textech nadužíváno etnicity?“ byla zodpovězena hypotézou, kde pomocí dvou parametrů bylo určeno více než 6 % článků s nadbytečným užitím etnicity. Doplňující informaci k předkládané otázce přináší pilotáž, jež říká, že slova Rom/romský a od nich odvozená slova se průměrně v jednom článku vyskytnuly šestkrát.

Omezení této práce můžeme hledat např. ve volbě výzkumných otázek a definovaných hypotéz. Tímto je daná určitá vnitřní subjektivita kvantitativní obsahové analýzy, „která se projevuje mimo jiné tím, že výzkumník si volí vzorek, který zkoumá, rozhoduje o proměnných, jejichž výskyt bude sledovat, a od počátku počítá s interpretací výsledků vzhledem k předem stanovené hypotéze“ (Jirák, Köpplová, 2009, s. 284 – 285). Výzkumné otázky a hypotézy jsem stanovila na základě oblastí zachycených v pilotáži a starších výzkumech. Některé oblasti vycházely z kvantitativních studií, jiné byly postaveny na kvalitativních výzkumech. Předkládaná bakalářská práce jejich výsledky testovala kvantitativní metodou.

Za významné omezení práce se dá považovat nedostatečná pilotáž. Navzdory tomu, že přinesla podstatná zjištění, její nedostatečnost se projevila vysokým podílem možností označených jako „jiné.“ Avšak i tyto výsledky mají svoji váhu, protože dokazují, že operacionalizace zvolené na základě starších výzkumů nejsou zcela platné. Jak je patrné, mediální zobrazování romské menšiny je determinováno časem a soudobými událostmi.

V neposlední řadě je nutné uvést, že chyby mohly vzniknout i při sběru dat, a to navzdory vyškolení kódovačů.

Tento výzkum reflektuje pouze některé oblasti zobrazování romské menšiny v médiích. Prohloubení studie je samozřejmě možné. Užitečné by bylo např. rozšířit záběr zkoumaných periodik, propojit výzkum s kvalitativními metodami či udělat detailnější analýzu pouze jednoho periodika s důrazem na regionální zpravodajství. Navazující studie by se mohla taktéž věnovat vlivu těchto mediálních sdělení na recipienta.

6 Závěr

Teoretická a empirická část této práce směřovala k naplnění cíle: jakým způsobem je v českých tištěných médiích zobrazována romská menšina.

V první kapitole bylo postupováno od nejširších východisek ke specifitějším. Čtenář byl seznámen se sociální konstrukcí reality a médii jakožto relevantním aktérem, který tvoří realitu mediálně konstruovanou. Taktéž byly popsány účinky mediálních sdělení na jednotlivce a celou společnost.

Druhá kapitola teoreticky ukotvila reprezentaci menšin v médiích s důrazem na zobrazování Romů. Mimo to prezentovala výsledky dosavadních tematických výzkumů. Rozebrány byly i mediální stereotypy, jelikož zobrazování romské menšiny je jimi zatíženo.

Empirickou část otevřela kapitola třetí, která definovala výzkumné otázky a cíl výzkumu. Na jejich základě vznikly hypotézy, jež byly operacionalizovány. Vybraná metoda – kvantitativní obsahová analýza - byla představena společně s jejími výhodami a nevýhodami. Výzkumný soubor zahrnoval příspěvky ve vybraných periodících (Mladá fronta Dnes, Právo a Lidové noviny), kde se objevilo slovo Rom/romský v různých gramatických podobách. Analýzu podstoupilo celkem 159 článků otištěných v padesáti náhodně vybraných dnech.

Výsledky tohoto výzkumu ve větší míře potvrzují současný trend zobrazování menšin v médiích. Novináři často prezentují romské příslušníky stereotypně a vykreslují obraz „my versus oni“. Na druhou stranu tato analýza objevila i neutrální či pozitivní snahy, jež mohou plynout z vůle autorů článků nebo z „nedostatku“ negativních podmětů. Obraz romské menšiny je také zatížen obavou autorů, kteří často podléhají kritice za přehnaně pro či proti romské články. U těchto textů by měl být kladen větší důraz na opatrnost žurnalistů při nakládání s tématy, se slovy i s citovanými zdroji. Lze jen těžko odhadovat, zda neznalost mediální konstrukce reality a jejich potencionálních účinků či snad snaha o zpestření slovníku nebo nedostatek času, vede tvůrce článků k jednostrannému zobrazování menšiny.

Sociální pracovník by v rámci svých kompetencí měl být obeznámen se základními poznatky mediálního zobrazování menšin. Ačkoliv není jeho prvotním cílem s médii spolupracovat, mohou nastat situace, kdy bude vzájemná spolupráce výhodou. Sociální pracovník může pomocí médií zobrazovat danou cílovou skupinu

„nesterotypně,“ může také prosazovat cíle organizace a mediím vytvářet kvalitní články, které budou zajímavé i pro čtenáře.

Druhá rovina jeho mediálních znalostí by měla směřovat na účinky, jimiž média působí na společnost a vytváří tak často xenofobní prostředí. Antiopresivní přístupy a ekologické perspektivy jsou důležitá teoretická východiska sociální práce, které zahrnují do řešení klientovy situace také prostředí. Společenské klima vytvářené mediální prezentací do této oblasti klientova života zasahuje podstatnou částí.

V neposlední řadě jsou tyto závěry důležité pro osobní rozvoj sociálního pracovníka. Ten je jako každý jiný recipient médií se všemi výhodami i nevýhodami.

Výsledky této bakalářské práce a podobných výzkumů mohou sociální práci ukázat další rovinu její možné působnosti, která je v současné době využívána snad jen při tvorbě PR organizace.

7 Seznam použitých zdrojů a literatury

Benda, J. (2007). *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989 – 2006*. Praha: Karolinum.

Berger, L., Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Bernáth, G., Messing, V. (1999). Seen from afar: Roma in the Hungarian media [on-line]. Dostupné 28. 2. 2014 z <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=1168>.

Burton, G., Jiráček, J. (2001). *Úvod do studia médií*. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL.

Červenka, J. (2013). Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti – duben 2013 [on-line]. Dostupné 28. 2. 2014 z <http://cvvm.soc.cas.cz/vztahy-a-zivotni-postoje/romove-a-souziti-s-nimi-ocima-ceske-verejnosti-duben-2013>.

Defleur, M. L., Ballová-Rokeachová, S. (1996). *Teorie masové komunikace*. Praha: Vydavatelství Karolinum pro Fakultu sociálních věd UK.

Disman, M. (2008). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum

Blažek, B. (1999). Měkký rasismus a jeho mediální formy [on-line]. Dostupné 22. 1. 2014 z <http://www.bohuslavblazek.cz/wordpress/mekky-rasismus-a-jeho-medialni-formy>.

Gajdošíková, V. (1999). *Mediální konstrukce obrazu povodně v Mladé frontě dnes a Právu* (bakalářská práce). Brno: Masarykova univerzita.

Intermodino Group – Generátor Náhodných Čísel. Dostupné z <http://randomnumbergenerator.intemodino.com/cz/generator-nahodnych-cisel.html> [posl. akt. nevedeno] [cit 28. 2. 2014].

Jiráček, J., Köpplová, B. (2009). *Masová média*. Praha: Portál.

Karhanová, K., Homoláč. J. (2003). Protěžují novináři Romy? In Pospíšil, F., Šimáček M., Votrubová L. (eds.). *Očernění – Etnické stereotypy v médiích* (s. 6-11). Praha: Člověk v tísní – společnost při ČT, o.p.s.

Karhanová, K., Kaderka P. (2003). Jazyk styl a etnicita v masových médiích. In Hořavová, B. (ed) *Nečitelní cizinci: jak se (ne)píše o cizincích v českém tisku* (s. 21 – 23). Praha: Multikulturní centrum Praha, o.s.

kol. autorů. (1996). *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.

Křižkovská, M. (2013). *Analýza mediálního zobrazení Romů v českých médiích od začátku července 2011 do konce května 2012*. Praha: Agentura pro sociální začleňování.

Kunczik, M. (1995). *Základy masové komunikace*. Praha: Karolinum.

Lidové noviny – Historie LN. Dostupné z <http://epaper.lidovky.cz/lidove-noviny/kdojsme/vice-z-historie> [posl. akt. nevedeno] [cit 28. 2. 2014].

Macků, J. (1964) *Mezinárodní fotografie*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění.

McQuial, D. (2007). *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.

Mladá fronta dnes – O MF DNES. Dostupné z: <https://www.MF DNES.cz/MF DNES/> [posl. akt. nevedeno] [cit. 1. 3. 2014].

Moravec, Š. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. [on-line]. Dostupné 23.1.2013 z: <http://www.varianty.cz/download/doc/texts/5.pdf>.

Navrátil, P. (2001). *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman.

Nečas, C. (2002). *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Křižkovského 8, 771 47 Olomouc.

Pospíšil, J., Závadná, L. S. (2009). *Mediální výchova*. Kralice na Hané: Computer Media.

Radostný L., Růžička M. (2006). Terénní výzkum v hyperrealitě. Poznámky k mediální konstrukci sociálně vyloučené lokality. In Hirt, T., Jakoubek, M. (eds.) „*Romové*“ v osidlech sociálního vyloučení. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Alš Čeněk, s.r.o

- Reifová, I.(1998). *Média – ztracený ráj? Problém reprezentace reality v masových médiích* (disertační práce). Praha: Univerzita Karlova.
- Rougheri, Ch. (1999): „Aliens of Gypsy Descent: Romani Images in the Greek Press [on-line]. Dostupné 28. 2. 2014 z www: <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=1160>.
- Říčan, P. (1998). s *Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál
- Sedláková, R. (2007). *Obraz Romů v televizním zpravodajství – příklad mediální konstrukce reality* (disertační práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Sociální teorie.cz - Sociální teorie stručně. Dostupné z: <http://socialniteorie.cz/socialni-teorie-strucne/> [posl. akt. neuvvedeno] [cit. 11. 2. 2014].
- Schulz, W. (2004). Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept [on-line]. Dostupné 18. 3. 2014 z <http://ejc.sagepub.com/content/19/1/87.abstract>.
- Šabatová, Homoláč a Karhanová. (2003). Je trestné topit Roma? (Prezentace násilné smrti Tibora Danihela v českém tisku). In Homoláč, J., Karhanová, K., Nekvapil, J. (eds.) *Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989* (s. 81-103). Brno: Doplněk.
- Šimáček, M. Úvod dvě stě tisíc lidí s jediným společným mediálním obrazem (2003). In Pospíšil, F., Šimáček M., Votrubová L. (eds.). *Očernění – Etnické stereotypy v médiích* (s. 5-6). Praha: Člověk v tísni – společnost při ČT, o.p.s.
- Šveřepa, M. (2005). Sociální práce a média. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 4., s. 111-120).
- Trampota, T. (2011). Nastolování témat: Stručný exkurz do vývoje konceptu in Kalibová, K. (ed.) *Násilí z nenávisti* (s. 6-10). Praha: In Iustitia, o.s.

Úřad vlády České republiky. (2013): Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2012 [on-line]. Dostupné 15.1.2013 z http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/III_Zprava_pripominky_1_11_2013.pdf.

Vildová, M. (2005). O privatizaci deníku Mladá fronta [on-line]. Dostupné 28. 2. 2014 z <http://blisty.cz/art/23779.html>.

8 Seznam tabulek a grafů

- Tabulka č. 1 Umístění článků s romskou tematikou v jednotlivých periodikách.
- Tabulka č. 2 Umístění článků s romskou tematikou v krajských přílohách deníku Mladé fronty dnes.
- Tabulka č. 3 Délka článků s romskou tematikou v jednotlivých periodicích.
- Tabulka č. 4 Připojení fotografie v jednotlivých periodicích
- Tabulka č. 5 Témata věnovaná romskému etniku v jednotlivých periodicích
- Tabulka č. 6 Četnost výskytu definovaných kategorií pro skrytý rasismus v jednotlivých periodicích
- Tabulka č. 7 Citované zdroje v jednotlivých periodicích
- Tabulka č. 8 Nadužívání etnicity v jednotlivých periodicích
-
- Graf č. 1 Délka článků s romskou tematikou v jednotlivých periodicích
- Graf č. 2 Připojení fotografie v jednotlivých periodicích
- Graf č. 3 Tematické zarámování příspěvků
- Graf č. 4 Souhrnné výsledky výskytu skrytého rasismu absolutních četností výskytů a počtu článků jednotlivých periodik na jeden výskyt
- Graf č. 5 Počty dotázaných zdrojů z majoritního a romského etnika
- Graf č. 6 Zastoupení státních představitelů, reprezentantů a odborníků naproti laické společnosti

Příloha č. 1

Klíč k vyplnění záznamového archu:

Datum:

Noviny:

1. MFDnes
2. Právo
3. Lidové noviny

Umístění: napiš příslušnou stranu (pokud je to příloha, napiš např. 5, příloha)

Počet slov:

1. 701 a více
2. 451 – 70
3. 1 – 450

Připojení fotografie:

1. ano
2. ne

Téma

1. Kriminalita – oběť
2. Kriminalita – pachatel
3. Migrace do ČR
4. Migrace z ČR
5. Vzdělání
6. Bydlení
7. Sociální politika
8. Sociální práce
9. Nezaměstnanost a získávání práce
10. Zdravotní problematika
11. Kultura a historie
12. Diskuse o rasismu
13. Protesty Romů
14. Protesty proti Romům
15. Jiné

Předpoklad negativní zkušenosti/negativního vnímání Romů vyjádřený prostřednictvím obrácení se na čtenáře ať z pozice autora nebo citovaných zdrojů:

1. Ano
2. Ne

Popis postoje české veřejnosti, které vadí styl života a porušování právního řádu, který nebude okomentován jako rasistický příspěvek.

1. Ano
2. Ne

Použití slova “nepřízpůsobiví“ pro označení romského etnika (Např. se objevuje jako sylogismus nebo snaha novináře vyhnout se opakování stejných slov).

1. Ano
2. Ne

Citované zdroje – Romské etnikum

0. Není zastoupeno
1. aktéři událostí
2. svědci, náhodní dotázaní
3. představitelé romských organizací
4. romští asistenti, romští poradci
5. jiní dotázaní

Citované zdroje – Majoritní etnikum

0. není zastoupeno
1. poslanci, senátoři, ministři
2. svědci, náhodní dotázaní
3. mluvčí policie, vyšetřovatelé
4. aktéři událostí
5. odborníci
6. soudci, advokáti, státní zástupci
7. učitelé, ředitelé škol
8. zástupci vládních organizací pro romské záležitosti
9. starostové, místostarostové obcí a primátoři
10. zástupci neziskových organizací
11. zahraniční politici, reprezentanti ČR v zahraničí
12. jiní dotázaní

Etnicita uvedena u neověřených informací

1. ano
2. ne

Aktér (či problematika) určována pouze na základě místa, kde žijí Romové

1. Ano
2. ne

Počet slov Rom, romský: podle výsledků databáze Anopres

Záznamový arch pro obsahovou analýzu:

Datum				
Noviny				
Umístění				
Připojení fotografie				
Počet slov				
Téma				
Předpoklad neg. zkušenosti/ neg. vnímání Romů				
Popis postoje české veřejnosti, které vadí styl života a porušování právního řádu				
Použití slova nepřizpůsobiví pro označení romského etnika				
Citované zdroje – Romské etnikum				
Citované zdroje – Majoritní etnikum				
Etnicita uvedena u neověřených informací				
Aktér (či problematika) určována pouze na základě místa, kde žijí Romové				
Počet slov Rom/romský				